

Sociologija COVID-a 19 - pregled istraživanja

Mašić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:900635>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

**ZAVRŠNI RAD
SOCIOLOGIJA COVID-a 19 – PREGLED ISTRAŽIVANJA**

MARIJA MAŠIĆ

Split, 2021.

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU
JEDNOPREDMETNI STUDIJ SOCIOLOGIJE

ZAVRŠNI RAD
SOCIOLOGIJA COVID-a 19 – PREGLED ISTRAŽIVANJA

Mentorica:

doc. dr. sc. Ivanka Buzov

Studentica:

Marija Mašić

Split, rujan 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. ISTRAŽIVAČKI PRISTUP	6
3. O PANDEMIJI COVID-a 19 – IZAZOV ZA SOCIOLOGIJU	7
3. 1. O virusu COVID-19	7
3. 2. Pojave pandemija i COVID-a 19 - izazov za sociologiju.....	8
3. 3. Vrijednosne orijentacije – odnos prema političkim elitama	15
3. 4. Biopolitika moći	17
4. PREGLED OBJAVLJENIH ISTRAŽIVANJA	20
4. 1. Sociologija zdravlja i bolesti	20
4. 2. Sociologija manjina, sociologija rase i društvenih nejednakosti	24
4. 3. Sociologija roda.....	25
4. 4. Sociologija obitelji.....	28
4. 5. Sociologija životnog stila	29
4. 6. Sociologija obrazovanja	32
4. 7. Sociologija rada	33
4. 8. Sociologija potrošnje	35
4. 9. Sociologija okoliša	39
5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	50
6. LITERATURA	52
SAŽETAK	58
SUMMARY	58
BILJEŠKA O AUTORICI	59

1. UVOD

Prvi zabilježeni slučaj zaraze virusom SARS COVID-19 bio je 2019. godine u kineskom gradu Wuhanu odakle se zaraza proširila na sve zemlje diljem svijeta. Prisutnost nove bolesti paralizirala je globalnu zajednicu, a zbog velike stope zaraze najviše u kontekstu javnog zdravstva, kao bolest koja je opasna po život jer, između ostalog, nije bilo cjepiva ni odgovarajućeg lijeka Svjetska zdravstvena organizacija (World Health Organization-WHO) ga je nazvala COVID-19, a uzrokuje teški akutni respiratorni sindrom nazvan koronavirus (SARS-COV2). Zbog brzog širenja na sve dijelove svijeta proglašena je pandemijskom bolešću. Koronavirus ne predstavlja samo zdravstvenu krizu već se COVID kriza proširila i uvukla u sve dijelove ljudskoga života, odnosno društva. Život kakvog smo nekada poznavali u potpunosti se promijenio i nešto novo postalo nam je „novo normalno“.

U strahu da se kriza proširi, vlade su diljem svijeta odlučile pokušati preuzeti kontrolu nad situacijom i tako ograničili ljudska kretanja, društveni život, mijenjale su ili prilagođavale ekonomiju i uvele novi način funkcioniranja institucija (poput škola, fakulteta, bolnica...). Pravila koja su donesena kako bi se spriječilo širenje zaraze dovela su do značajnih problema. Ograničenjem ljudskih kretanja strogo se upućuje na to kako se moramo socijalno distancirati. Ono što je problematično kod socijalnog distanciranja jest da se ono više-manje odnosi na fizičku udaljenost jedni od drugih, kako ne bismo proširili zarazu, ali ono što nikako ne bismo trebali je socijalno se udaljiti jedni od drugih. Ipak smo mi društvena bića kojima je potreban dodir s drugom osobom. Ljudi su se već polako počeli ne snalaziti i kod većine je prisutan taj nedostatak druženja sa svojim prijateljima i bližnjima, kao i poslovnog druženja. Nismo više u mogućnosti kao nekada da odlazimo na putovanja, ispijamo kave, odlazimo u kazališta i kina. Sve nam je to „oduzeto“ i prebačeno u naše domove – *od kuće*.

Osim društvenog života promjene su nam vidljive i u ekonomiji. Razlike među zemljama upravo se vide unutar ekonomije. Ne funkcioniraju sve države na isti način i stoga se ne mogu nositi s ovom krizom na jednak način. Neke su više pogođene, a neke manje. Rad od kuće kod nekih nije bio veliki problem, ali na samome primjeru Hrvatske možemo vidjeti kako takav oblik rada nije najbolje rješenje. Mnogi su ostali bez posla jer se veći dio poslova ne može obavljati od kuće. S obzirom na to da smo zemlja u kojoj je uslužni sektor najzastupljeniji nalazimo se u problemu koji može rezultirati velikim i lošim posljedicama na gospodarstvo. Ljudi su masovno ostali bez posla. Određeni broj gospodarstvenika su čak zatvorili vrata svojih poslovnica i jedva „spajaju kraj s krajem“ te je iz dana u dan sve je više nezaposlenih. S druge

strane imamo one koji su iskoristili ovu čitavu situaciju i okoristili se njome, profitirali s prodajom novih proizvoda koji su nam nužni za život i novim načinima prodaje, kao što je npr. razvijanje i unaprjeđenje *online* trgovina.

Obrazovanje je također osjetilo posljedice krize kao i sam način funkcioniranja u pandemiji. Iako se već ranije osjećala nezainteresiranost učenika i manjak naučenog gradiva na koje upućuje javnost, ali i sami profesori – za vrijeme *lockdowna* bilo je još intenzivnije. Online nastava nije se baš pokazala učinkovitom. Iz vlastitog iskustva mogu reći kako su neki učenici dobili više slobode da se opuste i rade posve nešto drugo, zanemarujući školu i učenje, a neki su pak bili više izloženi radnim zadacima i gradivom – svaki nastavnik na svoj način pokušao je što bolje prenijeti znanje na svoje učenike. Niz problema je utjecao na nemogućnost online školovanja, a neki od njih su: nedostatak internet mreže, teže praćenje nastave, nedostatak sredstava za pristup nastavi i sl. Kao najpogođenije možemo izdvojiti strukovne škole koje nisu imale nikakvo rješenje za praktičnu nastavu i time im se uskratilo praktično znanje koje im je ipak najvažnije za daljnji rad. U tom kontekstu se posebice izdvajaju radovi/istraživanja iz područja sociologije obrazovanja. Nadalje, radi se o radovima koja se izdvajaju u svezi s problematikom okoliša, životnih stilova mladih, prostorom, područjem rada... U svome radu prezentiram, odnosno dajem pregled i analizu recentnih objavljenih radova u domaćim i inozemnim publikacijama o sociološki relevantnim problemima koja su objavljena u posljednjih godinu dana, uključujući ona koja se odnose na područja sociologije okoliša, sociologije obrazovanja, sociologije prostora, sociologije mladih i obitelji, sociologije rada i sociologije roda. Pokušati ću, u stvari, prezentirati i naglasiti zbog čega korona kriza predstavlja izazov za sociologiju, odnosno sociološka istraživanja i rasprave.

U svezi s prethodnim naglascima koji se odnose na istraživačku temu rad je koncipiran na način da nakon uvoda slijedi obrazloženje istraživačkog pristupa, potom ukratko ponešto općenito o pandemiji Covid-19 i zbog čega je ona izazov za sociologiju te zašto je ta tema od interesa za sociološka istraživanja. Zatim nakon toga slijedi pregled objavljenih istraživanja koji se dotiču socioloških tema i područja poput: rada, obrazovanja, potrošnje, obitelji, društvenih nejednakosti, spolnih nejednakosti i sl. Naposljetku su navedena zaključna razmatranja u pogledu teme sociologija i COVID-19.

2. ISTRAŽIVAČKI PRISTUP

Kao što je navedeno ranije temi pandemije COVID-a 19, u kontekstu izazova za sociologiju, pristupamo pregledom relevantnih objavljenih istraživanja u domaćoj i inozemnoj znanstvenoj periodici i forumima o ovom problemu. Cilj ovog pregleda je naglasiti izazov sociologiji i pojedinim sociološkim disciplinama za rasprave i istraživanja o utjecaju pojave pandemije COVID 19 na društvo.

U tom smislu analizirani su, prije svega, odabrani objavljeni radovi i rasprave kojima je ključni izazov pojava tzv. “korona krize“ u globalnom svijetu, uključujući podatke Svjetske zdravstvene organizacije (*World Health Organisation –WHO*) i Europske agencije za zaštitu okoliš (*European Economic Area –EEA*), koja se direktno odnose na područja sociologije.

Nadalje se u nastavku ovog rada prezentiraju radovi u odnosu na pojedine sociološke discipline kojima pripadaju. U tom smislu odabrane su one ključne koje u odnosu na njihova istraživačka pitanja nužno kontekstualiziraju i utjecaj pandemije. Radi se o razdoblju od početka pandemije (početak 2020. godine do svibnja 2021. godine). Među brojnim objavljenim radovima u svijetu i u Hrvatskoj odabrala sam i prezentirala dio radova¹ iz područja sociologije zdravlja i bolesti, sociologija manjina, rasa i sociologija društvenih nejednakosti, sociologija roda, sociologija obitelji, sociologija životnog stila, sociologija obrazovanja, sociologija rada, sociologija potrošnje i, na kraju, s posebnim osvrtom na radove iz područja sociologije okoliša. Naime, okoliš i ekološka pitanja su se u raspravama i istraživanjima o pandemiji nametnula na samom početku pojave virusa SARS COVID 19, s obzirom na izazove oko odgovara na pitanje uzroka pojave pandemije i posljedica čovjekovih intervencija u okolišu. Osim toga, meni je osobno bilo zanimljivo istražiti na koje je sve to načine ova pandemija utjecala na okoliš, a posebice koje je to izazove proizvela. Unatoč kratkoročnim pozitivnim učincima na okoliš, koje je to negativne posljedice imala. Za svako navedeno područje smo kratkim uvodom obrazložili sociološki kontekst.

U završnom dijelu rada, odnosno u zaključku dajem svoja zaključna razmatranja koji su to izazovi bili za sociologiju u pogledu ove pandemije, što bi sociolozi mogli učiniti za boljitak društva te na koje načine bi mogli riješiti ekološka pitanja i spriječiti buduće katastrofe.

¹ Nepregledan je ukupan broj radova objavljenih na temu „korona krize“ u području sociologije i ostalih društvenih znanosti. Tako je npr., samo na jednoj međunarodnoj konferenciji o obrazovanju, održanoj u Španjolskoj, (Valencia, ožujak 2021. godine, *INTED 2021, 15th International Technology, Education and Development Conference*) prezentirano i kasnije objavljeno preko 20 radova samo iz područja sociologije obrazovanja vezano za utjecaj pandemije.

3. O PANDEMIJI COVID-a 19 – IZAZOV ZA SOCIOLOGIJU

3. 1. O virusu COVID-19

U prosincu 2019. god. u Wuhanu, provinciji Hubei, u Kini otkrivena je nova zarazna respiratorna bolest koju je Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) imenovala COVID-19, uzrokovane nedavno otkrivenom skupinom virusa korone, poznatom kao SARS-CoV-2. Prema podacima ECDC (European Centre for Disease Prevention and Control) zabilježeno je više od 136 milijuna slučajeva korone te više od 2,9 milijuna umrlih (ECDC, 2020). Prvi slučaj koronavirusa u Republici Hrvatskoj dijagnosticiran je 25. veljače 2020. Krajem travnja 2020. godine bilježimo više od 300 900 oboljelih i 6 442 umrlu osobu (Koronavirus.hr, 2020). Koronavirusi (CoV) spadaju u veliku obitelj virusa, od kojih neki uzrokuju respiratorne bolesti kod ljudi od prehlade do rijetkih i ozbiljnijih bolesti poput teškog akutnog respiratornog sindroma SARS i bliskoistočnog respiratornog sindroma MERS. Ove bolesti su zoonoze koje se prenose s različitih životinjskih vrsta na ljude. Corona virus (virus SARS-CoV-2) je uzročnik COVID-19 pandemije, a prijenos virusa sa životinja na ljude izvor je infekcije u ljudskoj populaciji. Kada se otkrije neki novi virus, potrebno je otkriti njegovo podrijetlo kako bi se mogao identificirati i izolirati izvor zaraze te spriječiti njegovo daljnje širenje na ljudsku populaciju. Otkrivanje podrijetla virusa može pomoći da razumijemo samu dinamiku početka njegova izbijanja te isto tako može poslužiti kao važna informacija za javno zdravstvo, ali i za razvoj terapije i cjepiva. U našem slučaju, potrebno je istražiti prve slučajeve zaraze kod ljudi. Prema WHO još je uvijek nepoznat izvor zoonoze SARS-CoV-2, ali rade na tome da ga istraže (WHO, 2020).

Virusi koji su genetski usko povezani, potječu iz sličnog izvora, ili sličnog zemljopisnog područja. Svi do danas izolirani SARS-CoV-2 od ljudi i onaj koji je odgovoran za COVID-19, genetski su usko povezani s dva koronavirusa koji su slični onima iz populacije šišmiša (ono se posebno odnosi na šišmiša iz roda *Rhinolophus*) što ukazuje da su sisavci najvjerojatnija veza između COVID-19 i ljudi (WHO, 2020). Neka istraživanja pokazuju kako 60% takvih virusnih bolesti potječe od životinja, a 70% njih se prenose od divljih životinja. Ono što je zanimljivo je to da su se mnoge bolesti u nastajanju preobrazile od divljih životinja poput Ebole, HIV-a, SARS-a, AIDS pa i sada COVID-19 (Ruppani i sur., 2020, 13). Prvi zabilježeni slučajevi koronavirusa povezuju se s vlasnicima štandova, zaposlenicima i redovitim posjetiteljima tržnice koji su imali izravnu vezu s veleprodajnom tržnicom u gradu Wuhanu, gdje su se prodavali morski plodovi, divlje i uzgajane životinjske vrste. Uzorci koji su uzeti s ovih mjesta u prosincu 2019. godine imali su pozitivan rezultat na SARS-CoV-2, što može upućivati na to da je tržnica u gradu Wuhanu bila izvor izbijanja ove zaraze, ili da je pak s druge

strane ovo mjesto možda igralo značajnu ulogu u početnom izbijanju bolesti. Neka istraživanja pokazuju kako postoje i raniji slučajevi zaraze koji nisu bili otkriveni. Tako imamo prve slučajeve zaraze koji su se pojavili oko 1. prosinca 2019. godine gdje ne postoji nikakva izravna veza zaraženih ljudi s Wuhanom i veletrgovinom morskim plodovima. Stoga, pretpostavlja se kako je prijenos s osobe na osobu vjerojatniji put širenja infekcije COVID -a19. Neka istraživanja nam pokazuju da su neki možda već bili zaraženi i u studenom, ali da ih nisu prepoznali ranije (vrijeme inkubacije između dana izlaganja virusu i dana pojave prvih simptoma može biti do 14 dana). Stoga su se provodila i provode se dodatna istraživanja kako bi se istražilo postojanje neprepoznatih infekcija kod ljudi koje su se mogle dogoditi već i sredinom studenoga te godine. WHO surađuje sa stručnjacima, državama članicama i drugim partnerima kako bi utvrdio nedostatke i istraživačke prioritete za kontrolu COVID-a19 uzrokovane SARS-CoV-2, uključujući identifikaciju izvora SARS-CoV-2 u Kini. Također pruža savjete zemljama i pojedincima o mjerama prevencije i kontrole koje su specifične za COVID - 19 (WHO, 2020).

3. 2. Pojave pandemija i COVID-a 19 - izazov za sociologiju

U usporedbi s prirodnim katastrofama - uraganima, tornadima, poplavama - pandemije su relativno rijetke. Pandemije su predstavljale trenutke transparentnosti u društvenom poretku. Sve vrste institucija, odnosa i interakcija odjednom su postale problematične. Podrazumijevane pretpostavke svakodnevnog života bile su razotkrivene i postale nesigurne i upitne. Sociologija ima mogućnosti kako u razumijevanju društvenih odgovora na samu pandemiju, tako i u učenju od trenutka transparentnosti o korijenima promatranog poretka. Perlstadt u svojem radu govori o društvenoj teoriji koja se razvija kao odgovor na korona krizu te ističe socijaldemokratske i neoliberalne vizije upravljanjem društvom i intervencije države te tumači javnozdravstvene intervencije u teorijama društva. Perlstadt spominje britanskog sociologa Phila Stronga (1990.) kako bi objasnio utjecaj pandemija te navodi kako su one te koje generiraju paralelne društvene epidemije straha, objašnjenja i djelovanja. Nova bolest i načini na koji se kreće kroz društva stvaraju strah jer ugrožavaju živote, egzistenciju i bogatstvo ljudi. To pokreće sumnju u ljude, životinje i materijalne predmete s kojima komuniciraju. Maske koje se nose, predstavljaju simbol prijetnje zbog interakcije s drugim ljudima. Ljudi nastoje objasniti pandemiju na bilo koji način koji im dođe pod ruku - božanska odmazda za grijeh, zavjera tuđinske sile, bijeg iz tajnog laboratorija. Napokon, zahtijevaju kako se "mora se nešto poduzeti", od ograničavanja osobne slobode do demonstracija protiv ograničenja, mjerenja temperatura dolazaka u zračne luke ili zalagajnica u restorane i neutemeljenih postupaka poput dezinficijensa. Već postojeće

društvene podjele očito su olakšane. Strah od drugih oslanja se na manjinske skupine - ljude različitog etničkog porijekla, beskućnike, mobilne radnike. Postojeće društvene napetosti su pogoršane: seoski se stanovnici opiru upadu urbanih ljudi u navodnu čistoću sela. Nastaju sukobi oko pristupa plažama i korištenja biciklističkih staza. Prešutne strukture moći i kontrole postaju vrlo vidljive. Politike o korištenju urbanog prostora ne utječu toliko na ljude koji žive u prostranim smještajima s privatnim vrtovima, koliko na ljude u prenatrpanim stanovima koji ovise o pristupu uličnom životu i javnim parkovima i koriste javni prijevoz. Agencije za provođenje zakona dobivaju nove ovlasti za mikro upravljanje svakodnevnim životom, od sunčanja ili igranja lopti na otvorenom do održavanja vjerskih službi ili privatnih proslava. Nezamislive društvene politike postaju zamislive. Hitni gospodarski odgovor u mnogim je europskim zemljama sličniji univerzalnom osnovnom dohotku od uobičajenih programa društvenog osiguranja. Trebalo bi biti jasno koliko sociologija može pridonijeti javnim raspravama o pandemiji i njenom upravljanju te njezinom utjecaju na pojedince, obitelji, organizacije i zajednice. Sociolozi bi trebali kritički ispitati društvenu i kulturnu putanju pandemije: ispraznjuju li se police supermarketa paničnom kupnjom ili klimavošću u opskrbnom lancu? Tko panično kupuje i ima zalihe? Koje skupine najviše brinu zbog obitelji, gubitka posla, stanovanja i zatvaranja škola? Što objašnjava razlike u percepciji rizika, povjerenju u institucije i poštivanju socijalnog distanciranja? Postoje li selektivni obrasci medijske pokrivenosti povezane s pandemijom, i ako postoje, kakav je učinak? Sociologija također ima mjesto u nuđenju vizija budućnosti nakon pandemije. Ako možemo smjestiti beskućnike, zašto bismo ih vraćali na ulice? Ako djeca mogu maštovitije učiti kod kuće, zašto bismo se vraćali učenju bez znanja i testiranju u školama? S obzirom na njihovu stopu smrtnosti, kakva je budućnost objekata za pomoć starijih građana? Gdje je, međutim, javni glas za bilo koju društvenu znanost, a kamoli za sociologiju konkretno? Pandemije neće pobijediti samo biomedicina. Ova bolest će ostaviti nasljeđe društvenih i ekonomskih poremećaja i za iduću generaciju. Izazov za društvo i društvene znanosti bit će izgradnja „nove normalne“, one koja djeluje bolje za veći broj ljudi od one koja je postojala prije (Perlstadt, 2020, 28).

Ovakva tema koronakriza od velikog je značaja za sociologe. Interes sociologa bilo bi proučavanje ponašanja javnosti i ranjivosti na pandemiju, postupanja vlasti, stava javnosti prema cijepljenju, upravljanja rizikom, kao i koncepti osobnog rizika i imuniteta u susret nedavnim epidemijama gripe (Lupton prema Ristić i sur., 2020,526). Sociolozi bi, u navedenim kontekstima, mogli istražiti niz različitih tema, poput ponašanja javnosti i postupanja vlasti, promjene koje su se dogodile u promjeni rada i na tržištu rada, društvene nejednakosti koje su

proizašle iz socijalnog statusa, rasnoj i etničkoj pripadnosti, rodne nejednakosti, zatim nove potrošačke navike, promjene u obitelji i pristupu obrazovanju i sl.

Kada govorimo o ovoj pandemiji važno je napomenuti ponešto i o povjerenju građana koje je na kraju važno za jačanja sposobnost individualnog i kolektivnog djelovanje tijekom kriza (Siegrist i Zingg prema Ristići sur., 2020, 533). Ristić i suradnici u svojem istraživanju ističu kako su ispitanici za vrijeme ove krize imali najviše povjerenja u svoje najbliže, susjede i prijatelje te da su bili najzadovoljniji reakcijom liječnika, susjeda i prijatelja. Najmanje su bili zadovoljni i najmanje su imali povjerenja u političke aktore (predsjednik i premijer). Kada govorimo o povjerenju građana ono se odnosi na povjerenje u institucije, međusobnom povjerenju ljudi i povjerenje i sudjelovanje u organizacijama i udrugama koje grade društveni kapital svake zajednice (Ristić i sur., 2020,533/534). Na početku ove pandemije građani su imali povjerenja u znanstvenike i eksperte, ali što se više zakuhavala ova situacija, to je i njihovo povjerenje slabilo. Jedan od mogućih razloga zbog čega se to dogodilo mogu biti mjere koje su donosili. Zapravo možemo da što je tema osjetljivija to je veća vjerojatnost da će se dogoditi da dođe do odstupanja načelnog povjerenja u znanost. Mogli smo vidjeti putem medija kako su dojmovi i reakcije građana ukazivali na visoku razinu povjerenja u eksperte, ali da je ono bio kratkoročno. S protokom vremena i većim ekonomskim posljedicama koje su građani osjećali zbog ove krize, raslo je i sve veće nepovjerenje. Slično je zabilježeno i u nekim drugim zemljama. Na primjer u Italiji su istraživanja pokazala kako građani imaju povjerenje u znanstvenike i eksperte kada je riječ o ovoj pandemiji, ali isto ta da postoje s druge strane oni koji misle kako su poruke eksperata zbunjujuće i neusklađene. Izgleda kao da eksperti proturječu svojoj poruci koju su prije iznosili ili kako mijenjaju mišljenja svaki dan. Tako smo jednom za primjer imali situaciju u kojoj su naši stručnjaci davali preporuke u medijima kako zaštitne maske nije potrebno nositi jer nam one ne pomažu da se zaštitimo od širenja zaraze, a kasnije su upućivali na obavezno nošenje maski kako ne bismo širili zarazu jedni među drugima. Postavlja se pitanje da li to znači da oni zapravo nemaju pojma pa im ne moramo niti vjerovati? Šuljok ističe kako su znanstvene spoznaje često nesigurne kada se nađemo u situaciji s nečim novim i nepoznatim te da je nesigurnost u takve spoznaje posve prirodan i normalan. S druge strane taj dio nesigurnosti koji proizlazi iz hotimičnog djelovanja znanstvenika/eksperata sa željom za znanstvenim primatom ili pod političkim/ekonomski pritiscima može biti problematičan jer negativno može utjecati na znanstveni stav i javnost zbog narušavanja znanstvenog integriteta i javnog povjerenja u znanost i eksperte. Način da se spriječi ovaj problem i da javnost razvije povjerenje u znanost u ovoj krizi je da komuniciraju s javnosti, odgovaraju na postavljena pitanja jer naposljetku ipak znanstvene spoznaje i odluke utječu na

pojedince i društvo u cjelini. Osim toga javno povjerenje ovisi i o našem poštivanju znanstvene etike (Šuljok, 2020).

Izazov za sociologiju izazvale su vrlo upečatljive promjene koje su se tako, na primjer, dogodile u obrazovnom sustavu. S obzirom na čitavu situaciju i zbog donesenih mjera i ograničenja, obrazovne institucije su se zatvorile te su prešle u online okruženje. Takav način obrazovanja izazvao je brojne probleme od same kvalitete učenja i obrazovanja pa do obrazovnih nejednakosti – nejednakost je proizašla u pogledu pristupa tehnologijama i općenito mogućnostima pohađanja online nastave (Salituro i Lotspeich, 2020, 14). Kao što sam već ranije istaknula ova pandemija proizvela je razne društvene nejednakosti koja je ponajviše vidljiva glede manjinskih skupina koje su osjetile velike posljedice, više od ostalih zbog nejednakog pristupa svim potrebnim resursima, zdravstvenoj zaštiti i njezi. Također, pojavila se i diskriminacija unutar društva koja je bila vidljiva na primjeru Azijaca i crnaca koji su za vrijeme pandemije bili meta predrasuda i diskriminacija (Lee i Jadav, 2020, 17).

Katastrofalan učinak ove pandemije osjetio se i na zaposlenosti te zaradi. Suvremeno doba obilježava krizni način poslovanja poduzeća, a brojni poslovi koje je donedavno bilo nezamislivo obavljati bez fizičkog kontakta u sve većoj mjeri se obavljaju radom na daljinu. Rezultat ove krize je propadanje brojnih poslovnih objekata, poduzeća i drugo (Tušek i sur., 2021, 1/2). Također osjećaju se posljedice ove krize i na tržištu rada. Za neke su se prihodi u potpunosti zaustavili, a neke su tvrtke morale otpustiti svoje radnike jer nisu imali dovoljno sredstava da ima isplate plaće. Tako možemo reći kako su ugostiteljstvo, putnička industrija i turistički sektor možda jedni od najpogođenijih jer kao što smo mogli vidjeti, radnici koji rade u tim sektorima suočavali su se s raznim poteškoćama i bilježe veliki pad prometa što na kraju nije dobro za samu Hrvatsku kao zemlju koja najviše zarađuje od turizma i ugostiteljstva (Verma i Prakash, 2020, 7359/7360; Nicola i sur., 2020, 187; 189; Nižetić, 2020, 10959).

Svjesni smo velikog utjecaja COVID-19 na našu svakodnevnu rutinu, stil života i zdravlje ljudi, ali su se zanemarile posljedice krize na okoliš i stavljene su u drugi plan. Sociologija ima mogućnost istražiti sve načine na koje je COVID-19 imao utjecaja na okoliš te ponuditi mogućnosti da se poduzme nešto u sprječavanje njezinog utjecaja. Učinci klimatskih promjena i dalje su prisutni i dalje utječu na poljoprivredu i život ljudi te mogu pridonijeti ukupnoj recesiji u pogođenim državama (Funduk, 2020, 1/2). Kako bi riješili ekološke probleme potrebno je da ljudi pokušaju razumjeti razine i vrijednosti biološke raznolikosti zbog interesa svijeta. Prekomjerno iskorištavanje tla, zaliha vode i izvora energije ugrožavaju proizvodnju hrane i drugih proizvoda koji su ključni za čovjekov opstanak, ali se mijenja i Zemlja kao cjeloviti ekosustav (Slavica i Trontel, 2010, 24). Uz bioraznolikost važan

je i održivi razvoj kako bismo poboljšali kvalitetu života unutar postojećih sustava: održivi razvoj jedan je od osnovnih preduvjeta za opstanak ljudske vrste. Da bi postigli održivi razvoj potrebno je očuvati bioraznolikost i minimalizirati antropogene aktivnosti. Trebamo postati svjesni ovoga problema i početi promicati raznolikost i suživot sa svim organizmima kako bi postigli održivi razvoj. Ova kratkoročna promjena ponašanja ljudi smanjila je potrošnju prirodnih resursa i pokazala kako se zemlja može obnoviti, ali je potrebno da se ljudi pokrenu i poduzmu nešto po tom pitanju (Verma i Prakash, 2020, 7356; Slavica i Trontel, 2010, 24;28). Problemi koji se još ističu u ovim radovima su: zagađenje zraka i emisije stakleničkih plinova, onečišćenje voda, gomilanje plastičnog otpada (medicinskog i ambalaža od hrane), problemi recikliranja otpada itd.

Kako bi se poduzeli napredci u borbi s ovom krizom koja je uzrokovana COVID-19 od ključne je važnosti da vlade poduzmu napredne korake i uključe se u oporavak gospodarstva, pritom da ono ne utječe na dosadašnje akcije za ograničavanje prijetnji od klimatskih promjena i ostalih načina degradacije okoliša kako ne bi dodatno destabilizirali društva i gospodarstva. Također potrebno je da se stimulirajuće mjere i akcije politika usklade s ambicijama koje bi pripomogle ublažavanju klimatskih promjena, očuvanju biološke raznolikosti i svim aktivnostima zaštite okoliša općenito. S obzirom na pandemiju COVID-19 koja je još uvijek u razvoju, učinci vladinih paketa za stimulaciju morat će se procijeniti s obzirom na dugoročne utjecaje na okoliš. Prijelaz na gospodarstva s niskim emisijama i štedljiva gospodarstva bit će središnja komponenta takvog procesa. Postoje investicijski planovi koji su povezani s oporavkom, kritični u postavljanju ekološkog puta u narednih nekoliko desetljeća, a što je ipak ključno za globalne napore kako bi se izbjegle opasne klimatske promjene (Vojvodić, 2020, 565/566). Unatoč teškim okolnostima u kojima se nalazimo, Europski gospodarski prostor (*European Economic Area – EEA*) napreduje prema održivosti. Prije *lockdowna* Europska komisija najavila je Europski zeleni plan – to je odgovor Europe na klimatsku krizu i krizu bioraznolikosti. EEA i dalje nastavlja s drugim inicijativama kao što su Strategija za kemikalije, Akcijski plan za postizanje nulte stope onečišćenja zraka, vode i tla te „Paket cilja od 55 %” za smanjenje emisija najmanje 55 % do 2030. Europska agencija za okoliš podržava navedene politike osiguravanjem pouzdanih podataka, procjena i informacijskih platformi (EEA, 2020).

Svijet u kojem živimo postao je poprilično zabrinjavajući, prepun je promjena, sukoba, napetosti, društvenih podjela i nismo sigurni što li nam to budućnost donosi. Također smo svjesni i napada moderne tehnologije koja uvelike oblikuje naš život. Za razliku od prethodnih društava možemo reći kako imamo moć da kontroliramo vlastitu sudbinu i oblikujemo život na bolje što ranije generacije nisu mogle. Sociologija je znanost koja se bavi proučavanjem

društvenog života, ljudske skupine i društva u cjelini. Njezino područje proučavanja je ponašanje ljudi kao društvenih bića. Razmjeri socioloških istraživanja su velik od nekih sitih do naizgled nebitnih stvari (npr. način na koji odlažemo otpad) pa sve do nekih većih i kompleksnijih stvari poput društvenih sustava. Zadatak sociologije je razumijevanje suptilnih, ali i složenih te bitnih načina kojima pojedinačni životi odražavaju opće društveno iskustvo, a ono je ujedno i temelj sociološkog pogleda na svijet (Giddens, 2007, 2). Postoje različite sociološke discipline, a neke od njih istaknula sam u svojem radu. U pogledu pandemije COVID-19 kao bitne sociološke grane izdvojila sam sociologiju zdravlja i bolesti, sociologiju životnog stila, sociologiju obitelji, sociologiju rada, sociologiju potrošnje i onu najvažniju na koju sam se najviše orijentirala sociologiju okoliša. Zbog čega su ove grane sociologije važne kada govorimo o pandemiji COVID-19.

Rasprave oko socijalnih nejednakosti privukle si novu pozornost javnog zdravstva na globalnoj razini. Pitanja o globalnoj pandemiji koronavirusa usmjerila je novu zaraznu bolest u javni zdravstveni diskurs. Od interesa sociologa koji se bave proučavanjem zdravlja i bolesti je funkcioniranje medicinskih organizacija i institucija, međusobno ponašanje medicinskog osoblja s pacijentom, način traženja zdravstvene pomoći i način pružanja pomoći, način i kvaliteta života ljudi te način na koji se ljudi suočavaju s različitim bolestima. Ono što je najvažnije za sociologe koji se bave medicinom su spoznaje što za ljude znači zdravlje, što oni čine i kako organiziraju vlastiti život u mikro i makro okruženju kako bi uspostavili dobre uvjete za zdravlje. Odnosno njih zanima što ljudi rade kao pojedinci, ali i kao društvo u kojem žive, kako bolest ne bi postala uzrok marginalizacije i diskriminacije. U pogledu toga možemo istaknuti kako su neka istraživanja pokazala kako je bila vidljiva nejednakost u zdravstvenoj zaštiti i da je ona proizlazila u pogledu pripadnosti rasi, etnicitetu, spolu i rodu te odnosu siromašnih i elita. Također bila nam je vidljiva i velika uloga te moć liječnika koji su savjetovali i davali upute bolesnicima kako da ozdrave. Politika je također igrala važnu ulogu po pitanju zdravstva jer je ona ta koja oblikuje i osmišlja rješenja za zdravstvena pitanja (Freeman i Gough prema Mykhalovskiy i French, 2020).

Brojni radovi ukazuju na problematiku društvene nejednakosti kada govorimo o koronakrizi. Stoga sam se nastojala dotaknuti tema poput rodne, rasne, etičke, ali i drugih društvenih nejednakosti. Jasno je da nismo svi u jednakom položaj i da će uvijek ta manjina osjećati veće probleme u odnosu na većinu. Tako su primjerice siromašni bili isključeniji u pogledu zdravstvene zaštite, nisu imali pristup potrebnim potrepštinama, hrani i sl. Rasne predrasude i diskriminacija očitovale se i najviše je bila vidljiva u pogledu na podjelu crni, bijeli i azijaca – nailazili su na mnoge predrasude i diskriminacije za vrijeme pandemije COVID-19

što je izazvalo prosvjede diljem svijeta (Verma i Prakash, 2020,7357/7358; Rukavina 2020). Sociolozi bi mogli i proučavati rodnu nejednakost, odnosno koje je posljedice i probleme ova zarazna bolest izazvala kod žena. Žene su u odnosu na muškarce osjetile brojnije probleme, ali i posljedice. Žene su inače zaposlene na manje plaćenim poslovima, zaposlene su na poslovima koji su bili prva crta bojišta ove bolesti, imale su veći teret za brigu, ostale su nezaposlene te se nasilje nad ženama za vrijeme *lockdowna* povećalo. Nije im pružena nikakva pomoć od strane vlade (World Bank, 2021).

Nejednakosti su se očitovala i u pogledu obrazovanja. S obzirom na situaciju, obrazovanje se nije odvijalo unutar obrazovnih institucija nego u online okruženju što je izazvalo probleme za one koji nemaju pristup internetu, odgovarajuću opremu i slično, a te nejednakosti su se odrazile i na nejednakosti u društvu. Obrazovanje je važno za socijalizaciju, stjecanje znanja i vještina. Ova koronakriza izazov je za sociologe obrazovanja kojima bi od interesa bilo istražiti koje je sve probleme donijela sa sobom, ali i načine na koje bi mogli poboljšati online učenje s obzirom da su željeli pružiti i jedan takav oblik obrazovanja. Također, osim obrazovnih institucija uskraćeni su i drugi oblici učenja odnosno formalnog obrazovanje zbog donešenih mjera i ograničenja.

Nova pandemija zahvaća različite segmente života ljudi. Znamo kako je ovo „novo normalno“ promijenilo naš svakodnevni život stoga bi interes sociologa životnog stila bio istražiti načine na koje su ljudi živjeli za vrijeme ove pandemije, njihova rutina, posao, kupovina i biranje namirnica, dokolica i slobodno vrijeme (Stanić, 2013). Svijet obitelji se uvelike promijenio u odnosu na ranije. Raznolikost obitelji i kućanstava odlika su današnjeg društva. Sociolozi već neko vrijeme ističu svoju zabrinutost u pogledu institucije kao što su obitelji i brak jer su članovi postali sve više udaljeniji jedni od drugih, manje komuniciraju i vjeruju jedni drugima, a raspad brakova se sve više povećava (Giddens, 2007,173-200). Prisiljavanje ljudi da ostanu kod kuće i rade od kuće, zbližilo je članove obitelji, ali to su samo neke male promjene (Verma i Prakash, 2020, 7359/7360). Pitanje je hoće li ova pandemija ostaviti neke pozitivne učinke ili će pak biti novi izazov za obitelj? Promjene u radu koje su se dogodile ne utječu samo na pojedinca već i obitelj. Posao za ljude predstavlja vrlo bitnu stvar te nastoje učiniti sve kako bi izbjegli da postanu nezaposleni kako se ne bi osjećali izgubljeno i dezorijetirano. Ljudi često kada su bez prihoda osjećaju strah od svakodnevnog života (Giddens, 2007, 375). Ova pandemija imala je katastrofalan učinak na posao i zaradu ljudi (Verma i Prakash , 2020,7359/7360). Prema navedenim istraživanjima u radu iz područja sociologije rada vidljiv je učinak na tržište rada, zaposlenosti, promjene u društvenim statusima, na rodne nejednakosti u zapošljivosti te budućnosti rada.

Već nam je poznato kako se naš život uvelike promijenio pa su se tako promijenile i naše potrošačke navike. Sociolozi koji se bave potrošnjom proučavaju povezanost obrasca potrošnje s našim identitetom, vrijednostima koje se odražavaju u oglasima i etička pitanja vezana za ponašanja potrošača. Gledaju i kako se ono što kupujemo odnosi na naše vrijednosti, emocije, identitet te uočavaju i posljedične veze između potrošnje, socijalne kategorije, pripadnosti grupi, identitetu, stratifikacije i socijalnog statusa (Stanić, 2013).

Vrlo važna tema koju prezentiramo u ovom radu je sociologija okoliša, odnosno društveno kontekstualiziranje problema okoliša. Ljudski utjecaj na okoliš je velik. Svjesni smo da utječemo na njega i da je ono izazvalo brojne probleme, ali opet s druge strane to i poričemo. Postoje razni izvori ekoloških prijetnji, a neki od njih povezani su s onečišćenje i otpadnim tvarima koje se otpuštaju u atmosferu: onečišćenje zraka, kisele kiše, itd. U kontekstu ovoga rada to mogu, općenito rečeno, biti posljedice intervencija čovjeka u prirodi, odnosno u ekosustav, što je kao posljedicu izmjestilo virus iz staništa i susreo ga s ljudskom vrstom.

3. 3. Vrijednosne orijentacije – odnos prema političkim elitama

Vrijednosna orijentacija interes je prema pojedinim veličinama kao nosiocima vrijednosti odnosno prema vrijednostima sadržajima koji se interes manifestira – kroz kognitivno prihvaćanje ili odbacivanje nekog sadržaja ili veličine koja je nosilac tog sadržaja; kroz verbalno izraženu pozitivnu ili negativnu emocionalnu reakciju koju taj sadržaj ili veličina-nosilac pobuđuje. Vrijednosna orijentacija obuhvaća institucionalizirana, ideologijski ili više-manje određena stanja društvene svijesti (Petković, 1976, 54). Vrijednosne orijentacije logički su povezan skup nekih osnovnih vrijednosti, normi i vrijednosnih stavova koji usmjeravaju konkretnih socijalnih aktera prema socijalnom okruženju. Vrijednosne orijentacije građana odražavaju dominantne društvene vrijednosti te dominantna obilježja političke kulture (Maldini, 2006, 82/83). Vladavina elita je neizbježna, a pripadnici elite su lukaviji i inteligentniji od ostalih. Osim osobnih svojstava svojih članova, elita svoju moć duguje i unutarnjoj organizaciji. Ona tvori povezanu kohezivnu manjinu nasuprot neorganiziranoj i fragmentiranoj masi. Najvažnije odluke koje se tiču društva donosi elita. Čak i u demokratskim društvima odluke će obično odražavati interese elite, a ne naroda (Pareto i Mosca prema Haralambos, 2002, 601/602).

Ovakve teme poput pandemije COVID-19 od velikog su značaja za sociologe koji se bave istraživanjima ponašanja javnosti i ranjivosti na pandemiju, postupanja vlasti, stava javnosti prema cijepljenju, upravljanja rizikom, kao i koncepti osobnog rizika i imuniteta u susret nedavnim epidemijama gripe (Lupton prema Ristić i sur., 2020,526). Stoga, temu pandemije u sociologiji kontekstualiziramo i u odnosu na ulogu i ponašanje političkih i stručnih

elita, što se povezuje s vrijednosnim orijentacijama u društvu. Važno je napomenuti kako sociološka analiza treba biti u središtu pandemije i drugih vrsta istraživanja, procjene i prevencije rizika (Ristić i sur., 2020,526). Kriza koronavirusa ne predstavlja samo ono što se nalazi vani ona postaje i dio društvene stvarnosti kroz simboličku dimenziju (Pfister prema Ristić i sur., 2020,526). Unatoč nekim istraživanjima društvenih znanstvenika, kriznim upravljanjima i javnim raspravama o samoj pandemiji, korona je i dalje ostala dominantan dio biomedicinske perspektive. Taj fokus pažnje i resursa koji je stavljen na medicinu i biomedicinsku znanost govori polovicu priče o tome kako društvo prepoznaje ovu novu bolest, kako oni reagiraju i koje bi posljedice ove pandemije mogle biti (Dingwall, Hoffman i Staniland prema Ristić i sur., 2020, 526/527).

„Svaki ljudski kontakt predstavlja jednu potencijalnu prijatnju te svaka druga osoba prijatnja je onoj drugoj“ (Quarshie, Bauman i Perng prema Marinković i Major, 2020, 487). Kada govorimo o širenju bolesti među ljudima, pojam prijenos odnosi se na prijenos mikroorganizama od jednog zaraženog pojedinca drugoj nezaraženoj osobi, bilo izravnim kontaktom, kapljicama putem kašlja ili kihanja te posrednim kontaktom poput površinske kontaminacije. Zbog takvih okolnosti uvedene su mjere i ograničenja kako bi se spriječilo daljnje širenje zaraze te se neprestano upućuje na socijalno distanciranje. Iako nam na se na prvi pogled čini sasvim jasan pojam socijalnog distanciranja, Rukavina ističe kako taj pojam ima posve drugo značenje i da je potrebno znati razlikovati značenje riječi „razmak“ od „odvojenosti“. Osim upozorenja koja nam se često daju, kako je potrebno držati dovoljan razmak da ne bi širili dalje virus, potrebno je pripaziti i da zbog svojeg osobnog straha ili kolektivne potencijalne isključivosti ne razvijemo mržnju prema drugima. Naposljetku, ipak oni marginalizirani, ekonomski deprivirani koji su stigmatizirani po još nečem (npr. izgledu, tjelesnim osobinama i /ili seksualnosti) su u ovakvoj situaciji i ranjiviji. Ono što možemo primijetiti je da u ovakvim situacijama lakše je osuđivati te ranjivije skupine zbog toga što nam je lakše okriviti drugoga za ovu nedaću, a s druge strane zato što ranjiviji imaju manje potpore i ostale vrste kapitala. Kao što se pokazalo i u ovoj situaciji, na prvu izgleda kao da smo svi jednaki jer smo podjednako ugroženi od ove zaraze. No, nejednakost je nažalost prisutna i jedni osjećaju veće posljedice ove krize nego li drugi. Rukavina ističe kako je potrebno ovu „nedostatnu socijalnu distancu“ koja kruži *mainstream* medijima i društvenim mrežama nazvati pravim imenom i da uzroke masovnog neodgovornog ponašanja potražimo u društvenoj strukturi. Također ističe se kako „smanjenje socijalne distance ima utjecaja na egzistencijalni stres u slučajevima opće ugroze kako za „običnog čovjeka“ tako i za sociološku ekspertizu“ (Rukavina, 2020).

3. 4. Biopolitika moći

Neki istraživači i organizacije upozoravali su na mogućnost pojave neke ozbiljnije pandemije. Iskustva i znanja o pandemijama i društvenim promjenama koje se pojavljuju već su odavno analizirana (Ristić i sur., 2020, 526). Pandemija COVID-19 nije jedina zarazna bolest kojeg je čovječanstvo doživjelo. U prošlosti također smo imali epidemije koje su imale značajne medicinske, ali i demografske, društvene i ekonomske posljedice. Dinamika i valovi pandemija kroz povijest su se razlikovali, a o njihovim posljedicama još se uvijek raspravlja u raznim znanstvenim kontekstima. Neke bolesti poput virusa Ebole, MERS i SARS, ali i posljednje velike pandemije koja je bila u Europi, ostavile su svoj veliki utjecaj. Posljednja globalna zarazna bolest, španjolska je gripa koja se pojavila na kraju Prvog svjetskog rata te se proširila na najudaljenije dijelove Zemlje. Povijesne procjene variraju, ali je sigurno ova gripa ugasila desetke milijuna života. U pogledu biopolitičkih i drugih posljedica globalne pandemije se razliku od današnje iz jednog razloga - svijet nije bio globalno međuovisan kao danas. Neke od prethodnih pandemija suočile su države sa sličnim medicinskim, sanitarnim, higijenskim, pravnim i biopolitičkim normativnim mjerama. U odnosu na danas kada imamo napredak u medicini i razvoj jače tehnološke i komunikacijske infrastrukture, te imamo predstojeće globalne biopolitičke strategije (Marinković i Major, 2020, 488).

Marinković i Major spominju Michaela Foucaulta koji je prvi upotrijebio izraz biopolitika, a ono se odnosi na niz praksi i tehnologija koje su uspostavile vlasti kako bi zaštitile živote građana. Biopolitika je moć nad životom mnoštva. To je sila koja je prošla svoju povijesnu stratešku transformaciju i njezin cilj je prije svega da zaštiti živote građana. Postavlja se jedno pitanje: kada se to politika počinje zanimati za život, a kada to moć „preuzima“ brigu za život? Ovdje je važno spomenuti 18. stoljeće koje je naposljetku predstavljalo veliku prekretnicu. Stoljeće u kojem nastaje simbolički prikaz zaraze i smrti, razdoblje tijekom kojeg je „europski čovjek“ izgubio iz vida prizore masovne smrti i gdje su se rodili prizori procvata života. Iz tih jezivih prikaza epidemija proizlaze prikazi endema – veća pravilnosti u mnoštvu. Marinković i Major ističu kako postoje neke pravilnosti bolesnog društvenog tijela, koji je osjetljiv na jedno, ali ne i na drugo; ranjiviji je na neke stvari, ali je postao otporan na druge. Naposljetku da su pojedinačni i kolektivni život zapravo posljedica otpora naših predaka koji su preživjeli epidemije, ali gdje su također imale utjecaj i biopolitičke mjere te propisi koji su se oblikovali od kraja osamnaestog stoljeća (Marinković i Major, 2020, 489/490).

Nadalje, prema Marinković i Major, taj stari biološki poredak označavao je dominaciju biološkog nad društvenim i povijesnim, a s druge strane novi biološki poredak dominaciju

društveno – povijesnog (ekonomskog, političkog i kulturnog) nad biološkim. Kad govorimo o povijesti današnje biopolitike važno je napomenuti kako se tijekom jednog povijesnog razdoblja bolest počela shvaćati kao populacijski fenomen – bolest koja je utjecala na stanovništvo, koju je bilo teško iskorijeniti (npr. kuga). Marinković i Major kažu i kako pitanje regulatorne moći i biopolitike nije pitanje epidemija, već endema. I da je tu riječ o obliku, prirodi, širenju, trajanju i težini bolesti koje prevladavaju unutar jedne populacije. Da su manje-više pitanja „trajnih čimbenika“ i problema: radne snage, potrošnje, raspodjele i raspodjele resursa, ekonomskih troškova, političkih izazova itd. Tijekom osamnaestog stoljeća, pored tijela kao jednog pola moći nad životom koji se sastoji od discipline, konstituiran je i drugi pol te moći - stanovništva. Populacijom je bilo potrebno upravljati kroz čitav niz intervencija i praksi regulacije, koje je Foucault naziva biopolitikom stanovništva (Marinković i Major, 2020, 491).

Kroz povijest su pandemije imale značajne medicinske, ali i demografske, socijalne i ekonomske posljedice. Tako je na primjer u osamnaestom stoljeću sav napredak i rast (ekonomski ili demografski) ugrožen velikim brojem umrlih i europski gradovi starog biološkog poretka teško su se oporavili od kuge. Stare prostorne građevine nakon bolesti jedine su ostale iste, ali ljudi nisu i bilo je potrebno da se od takve krize oporave. Nakon epidemije prvo su željeli obnoviti gospodarstvo i stanovništvo. Tako su otvorili gradska vrata koja su do tada bila zatvorena za strance i one koji nisu bili zaraženi. Svaki stranac bio im je dobrodošao i stare zabrane koje su imali više nisu vrijedile. Jedini uvjet koji im je dan je da prihvatite model policijskog disciplinsko-higijenskog režima koji je privremeno bio uveden radi zaustavljanja i suzbijanja bolesti. Kasnije taj režim, prerastao je u trajni dispozitiv biopolitičke regulacije u gradskom društvenom životu mnoštva. Sa sobom to otvaranje vrata strancima u grad je dovelo do pojave novih vještina, znanja, umjetnost, ukusa, začina, običaja, jezika, ali se prigrlila i dragocjena urbana sloboda (Marinković i Ristić prema Marinković i Major, 2020, 491).

Posljednjih mjeseci pandemija COVID-19 donijela je duboke društvene, ekonomske i političke promjene širom svijeta - od uvođenja izvanrednog stanja i mjera potpuno ili djelomičnog ograničenja kretanja, putovanja i mobilnosti, protoka robe, promjena u zdravstvenom i pravnom sustavu do promjena svakodnevnih kulturnih praksi što se nikada u povijesti do sada nije dogodilo (Marinković i Major, 2020, 495). Ističe se kako smo upravo iz medija mogli saznati da je u nekim zemljama, poput Hong Konga ili Kine, koronavirus aktivirao biopolitički mehanizmi koji se u velikoj mjeri oslanjaju na digitalne mobilne tehnologije i tako prikupljaju podatke i prate poštivanje smjernica stanovništva o (samo) izolaciji. Također ono uključuje pronalaženje ljudi i kontinuirano nadgledanje njihovih kretanja pomoću GPS

tehnologija, obvezno korištenje aplikacija za mobilne telefone, digitalna samodijagnostika ili nošenje narukvica s elektroničkim nadzorom. Neke druge zemlje, poput Južne Koreje, Mađarske i Srbije su primijenile više autoritarne metode i biopolitičke strategije - bilo to u procesu testiranja ili ograničavanjem kretanja uvođenje izvanrednih situacija i / ili izvanrednih stanja. Kriza javnog zdravstva u Wuhanu u Kini postala je druga vrsta problema drugdje u svijetu: ekonomska kriza javnog zdravstva proširila se globalno i uvela različite biopolitičke mjere koje su se razlikovale u različitim dijelovima svijeta, ali zajednički cilj im je bio: zaštita života i zdravlja stanovništva. Milijuni života spašeni su zahvaljujući raznim biopolitičkim mjerama (Marinković i Major, 2020, 495-497).

Način na koji se informiramo o ovoj pandemiji također se razlikuje od ranije. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) nije samo naglasila zdravstvene rizike o COVID-19, već je situaciju označila kao infodemijsku, zbog količine informacija, istinitih i lažnih, koje kruže oko ove teme (Pulido i sur. prema Marinković i Major, 2020,497), a društveni mediji i internetske stranice postale su „primarna platforma s kojih se šire lažne i obmanjujuće informacije. Javila se i „potreba za brzinom“ globalnog širenja informacija, a ono otvara pitanje potrebe za razvojem globalnih biopolitičkih strategija. Iako se sve više govori o „novom normalnom“ kao strategiji prilagodbe pandemijskoj svakodnevici, vjerojatnije je da je riječ o novoj (biopolitičkoj) normativnosti koja se temelji na novoj disciplini koja ima svoje normativne dispozitive i sankcije (Marinković i Major, 2020, 497/498).

Ključni biopolitički pomak koji se očekuje je onaj s globalne pandemije na globalnu endemiju, s kojom će se svijet morati naučiti živjeti i (uz pomoć biopolitičkih mehanizama) držati pod (endemskom) kontrolom, kao što je to bio slučaj sa svim drugim masovnim bolestima. Teško je predvidjeti koje bi to biopolitičke mjere i strategije mogle ostati kao svakodnevna praksa postavljene na globalnoj razini. Marinković i Major ističu kako se trenutna pandemija suočava s raznim izazovima u biopolitičkom smislu (Marinković i Major, 2020,498).

Pandemija koronavirus koja se proširila već diljem svijeta pokazala nam je kako se vrlo brzo može promijeniti naša svakodnevna rutina, životni stil, oblici interakcije i funkcioniranje institucija. S pojavom ova pandemije ugrozio se naš život i zdravlje ljudi te je ostavila velike posljedice na mnoge društvene sektore: od zdravstva, izazova u dijagnostici i liječenju slučajeva, funkcioniranja postojećeg medicinskog sustava, gospodarstva i usporavanja proizvodnje, poremećaja u opskrbnom lancu proizvoda i gubitaka u poslovanju, sektoru socijalnih usluga, otkazivanje ili odgađanje velikih društvenih događaja, kultura i poremećaji u različitim vrstama proslava na fizičko distanciranje, zatvaranje mjesta itd. (Haleem, Javaid i Vaishya prema Ristić i sur., 2020, 525).

4. PREGLED OBJAVLJENIH ISTRAŽIVANJA

4. 1. Sociologija zdravlja i bolesti

Sociologija kao znanstvena disciplina počinje se baviti zdravljem i bolestima početkom i sredinom 20. stoljeća, a kao samostalna disciplina, medicinska sociologija dostiže svoj vrhunac razvoja nakon završetka Prvog svjetskog rata u SAD-u (Cockerham prema Stifanić, 1997, 833). Definicija sociologije medicine javlja se pedesetih godina, a taj naziv koji je dugo tijekom godina označavao odnos između sociologije i medicine, drži se preuskim i jednoznačnim, ili suviše širokim. Sociološki pristup zdravlju na početku, prilikom preuzimanja pojmova zdravlja i bolesti bio je zarobljen unutar službene medicine i često se nije razlikovao od socijalne medicine. Samo se u nekim zemljama sociologija medicine uspjela izdvojiti van teorijskih okvira medicine i usvajajući dva velika ograničenja. Prvi se odnosi na usvajanje medicinskog određenja zdravlja i bolesti kao jedine odrednice, a drugi na činjenicu da je tek nedavno sociologija medicine spoznala i postavila problem razmatranja iskustva bolesti kao složena i slojevita problema. Oba ova ograničenja specifična su za područje Italije, ali i neke druge države unutar kojih se paradigme zdravlja i bolesti često usvajane bez ikakvih prijašnjih prilagodbi (Stefanović, 1997, 834/835).

Sociolozi medicine proučavaju društvene aspekte zdravlja i bolesti modernog društva. Područja njihovih interesa za proučavanje su funkcioniranje medicinskih organizacija i institucija, ponašanje medicinskog osoblja međusobno i s pacijentom, način traženja zdravstvene pomoći i način njezina pružanja te način i kvaliteta života ljudi i način na koji se oni suočavaju s različitim bolestima poput raka, AIDS-a, bolesti srca, dijabetesa i dr., zatim kako plaćaju svoje liječenje i kako se odnose prema terapiji i uporabi moderne tehnologije, složeni odnos liječnik – pacijent, pitanje volontera u zdravstvu i dr. Ono što je za medicinskog sociologa najvažnije je spoznati što to za ljude znači zdravlje, što oni čine i kako organiziraju vlastiti život u svojem mikro i makro okruženju kako bi uspostavili dobre uvjete u održavanje zdravlja. Odnosno zanima ih što ljudi čine kao pojedinci, ali i kao društvo u kojem žive kako bolest ne bi postala uzrokom marginalizacije i diskriminacije. Neka istraživanja pokazuju kako između društvene strukture i zdravlja i bolesti postoje brojne interakcije koje su u korelaciji s varijablom dobi, spolom, vjerom, zanimanjem, bračnim stanjem, društveno-ekonomskim statusom, etničkom i regionalnom pripadnošću, odnosima na radnom mjestu, u braku i obitelji i slično. Svaka kultura ima svoju specifičnu patologiju – morbiditet i mortalitet odnosno obolijevanje i umiranje što je na kraju i predmet interesa sociologije medicine (Stefanović, 1998, 841/842).

Vrlo važan sociolog za medicinsku sociologiju je Talcott Parsons, s djelom *The Social System*, unutar kojeg se prikazuje ogromno značenje sustava zdravstvene zaštite i medicine uopće za funkcioniranje modernog društva ali i njegova sustava. Ističe kako su društveni sustavi općenito povezani sa sustavom osobnosti i kulture i da kao takvi oni stvaraju temelj za društveni rad. Za razliku od drugih autora, Parsons uključuje analizu medicine u svoju društvenu teoriju i zaključuje kako je uloga bolesne osobe bitna u odnosu na društvo. Biti bolestan za njega ne predstavlja izbor pojedinca iako se ta bolest može pojaviti kao rezultat ozljede ili infekcije koja je namjerna, biti bolestan je iskušenje društvenog stanja bolesti jer uključuje ponašanje koje je utemeljeno na društvenim normama koje ne moraju odgovarati na očekivanja. Ono što je glavno očekivanje kada govorimo o bolesti je da bolesnik kao takav ne može brinuti sam o sebi već mu je nužna neki medicinski savjet, pomoć od neke druge osobe/liječnika. Bolest kao takva za osobu predstavlja neželjeno stanje i stoga bolesna osoba često kada se razboli želi što brže ozdraviti. Kada govorimo o Parsonsu važno je napomenuti kako je on i utemeljitelj funkcionalističkog pristupa unutar kojega se razvila jedan opsežna teorija složenog društvenog odnosa liječnika i pacijenta gdje on tu vezu između njih vidi kao jedan podskup šireg društvenog sustav (Stefanović, 1997, 837).

Što se tiče marksističkog pristupa tu se ističe kako je bitno razumjeti distribuciju vlasti u društvu, prirodu, ulogu i instrumentalizaciju države kako bismo razumjeli koje je prirode, sastava, distribucije i kako funkcionira sustav zdravstvene zaštite u kapitalističkom društvu (Navarro prema Stefanović, 1997, 837/838). Prema ovakvom pristupu, zdravstveni zahvati unutar kapitalističkih država odražavaju klasnu strukturu, građansku ideologiju i društvenu otuđenost. Liječnici predstavljaju one koji imaju moći i instrumente znanja, a pacijenti su oni koji su podređeni znanju, moći liječnika i medicinskoj ideologiji. Stoga možemo zaključiti kako marksistički pristup ističe kako medicina ne predstavlja samo sredstvo društvene kontrole već da je to ujedno i instrument reprodukcije društvenih nejednakosti i nepravdi. Tako Medicinska ideologija pripisuje stanje bolesti individualnim čimbenicima, ne priznajući društvene i ekonomske uzroke te također nalazimo otuđenost kapitalističkih odnosa jer pacijent ponekad ostaje bez kontrole nad prirodom svoje bolesti, ozdravljenjem ili smrti (Navarro prema Stefanović, 1998, 838). Ilichev radikalni pristup od marksističkog se razlikuje po tome što je uputio kritiku industrijskom društvu kao uzročniku otuđenja i bolesti. On duboku medikalizaciju života povezuje s industrijalizacijom i tehnologizacijom, a institucionalizirana medicina pogiblje je za zdravlje (Illich prema Stefanović, 1998, 838). U pogledu medicine postoje brojni radovi. Ono što je bitno za sociologe je istražiti način na koji je ova bolest izazvala problem za društvu. Prvenstveno ono se očituje u pogledu toga da zaraženi pojedinac

predstavlja ugrozu za ostale jer može prenijeti zarazu, ali i koju su ulogu i moć imali liječnici u ovakvoj teškoj situaciji.

Rasprave oko socijalnih nejednakosti u zdravstvu i medicini privukle su novu pozornost na globalnoj razini. Pitanja o globalnoj pandemiji koronavirusa- njenom uzroku, raspodjeli, zdravstvenim i socijalnim utjecajima te kako najbolje ograničiti njezin doseg mjerama javnog zdravstva - ponovno su usmjerila nove zarazne bolesti u javni znanstveni diskurs. Karakteriziraju je i rašireni strah i tjeskoba kod ljudi, društveni poremećaji te drastične nejednakosti patnje i smrti. Pojam politike prevencije u ovom slučaju predstavlja jedan vrlo koristan orijentacijski koncept. Korištenjem politike prevencije kao jednog organizacijskog koncepta ne misli se na izbacivanje rizika i analize mnogih implikacija koje predstavlja COVID-19 već se prevencija odnosi na napore da se djeluje na sadašnjost u pokušaju da se smanji vjerojatnost buduće štete. Prevencija kao takva dugo je predstavljala temeljno načelo javnog zdravstva i prakticiranja, danas takva prevencija ima dvostruki karakter – protivi se smanjenju buduće štete, a istovremenom ima i nizak javni profil. Sugerira se kako je koncept prevencije „amalgam dviju drugih: predviđanja i intervencije“. Počiva na temeljnim pretpostavkama o našoj sposobnosti da: (a) koristimo znanstveno znanje za predviđanje budućnosti; i (b) intervenirati radi sprečavanja buduće štete organiziranom vladinom akcijom (Freeman i Gough prema Mykhalovskiy i French, 2020). Dimenzija politike prevencije odnosi se na to da se žele postići neželjene posljedice, a u ovom slučaju imamo javno zdravstveni napor za sprječavanjem daljnjeg prijenosa SARS-COV2 virusa koji može uzrokovati COVID-19. Takav javnozdravstveni nadzor možemo prepoznati u nizu javnozdravstvenih mjera koje su donošene, uključujući fizičko udaljavanje, izolaciju, karantenu, pranje ruku, nošenje maski, privremeno zatvaranje javnih prostora, ispitivanje i traženje kontakata. S druge strane možemo se zabrinuti jer ove mjere i načini na koje se provode mogu pogoršati strukture nejednakosti na temelju presjeka rase, spola, klase i drugih dimenzija socijalne diferencijacije. Stoga se istražuje politika prevencije kao pitanje napetosti unutar projekta ograničavanja dosega zaraznih bolesti te se time oživljava dugogodišnja tradicija socijalne pravde koja je povezana s javnim zdravstvom (Mykhalovskiy i French, 2020).

Politika također ima važnu ulogu kada govorimo o zdravstvu. Političari su ti koji oblikuju i osmišljavaju rješenja za zdravstvena pitanja. U ovom slučaju važan je koncept medicinskog populizma koji se definira kao politički stil koji stvara antagonističke odnose između onih ljudi čiji su životi ugroženi zbog njegova osnivanja. Karakteriziraju ga tri komponente 1) imamo apel narodu gdje se naglašava prijetnja zdravlju i sigurnosti javnosti; 2) naglasak je na tome da se zdravstvena pitanja mogu izvoditi kao kriza, obično se stvara neki

„narodni vrag“ ili moralna panika što će se očitovati u kolektivnim prijetnjama i emocionalnim apelima; 3) javni bijes i tjeskoba koji su izazvani moralnom panikom rješavaju se putem „zdravorazumskih“ rješenja. Populistička logika je posao vlade da služi samo narodu i osigurati da oni za koje se ne smatra da čine narod imaju ograničeniji pristup uslugama i javnim resursima. Ovdje se naglašava ta potreba za razlikovanjem između obično naroda i elite te stručnjak, odnosno razgraničavanje koje to društvene skupine čine ljude, a koje se to smatraju autsajderima ili „onim drugima“. Populizam se u ovom slučaju koristiti kao skup nekakvih pravila, ili logike za ostvarivanje nekih određenih vrsta političke prakse. Time se nastoji razdvojiti stanovništvo na određene zajednice ili skupine. Što se tiče zdravstvene politike, može se vidjeti da populistička praksa promiče niz socijalnih, političkih i ekonomskih nejednakosti u zdravlju stanovništva. Također ima vrlo stvaran učinak na utvrđivanje toga koje bi nejednakosti mogle biti ciljane za liječenje i pokriveno financiranjem istraživanja. Populizam je moguće primijetiti i kada govorimo o kolebljivosti cijepljenja, gdje su ljudi bili protiv cijepljenja zbog dubokog nepovjerenje u elite i stručnjake širenjem „lažnih vijesti“. Populistički čelnici širom svijeta koristili su javnu anksioznost stvorenu pandemijom COVID-19 da pojačaju nativističke apele oko potrebe obrane granica i kontrole imigracije. Tu se javlja osjećaj zabrinutosti oko toga hoće li zdravstvena politika ostati proces u kojem vlada pruža razinu zdravstvene zaštite stanovništvu, ili u slučaju reproduktivnog zdravlja gdje država preuzima ulogu u utvrđivanju zakonitosti određenih intervencija, pa ulogu i utjecaj populizma na zdravstvenu politiku treba bolje razumjeti kako bi se zaštitio univerzalni pristup i promovirao jednak tretman i pristup za sve skupine u društvu (Speed i Mannion, 2021).

Pojava COVID-a 19 natjerala je široku javnost da preispita i pojmove kao što je lijek pri čemu su najviše dolazile do izražaja etičke dileme oko nejednakosti u tome tko ima pristup „lijekovima“, otkrile su se i duboke neizvjesnosti koje su povezane s budućnošću u kojoj više ne postoji takva stvar kao što je lijek. Ovakva kretanja u odgovoru na pandemiju važna su za istraživanje socijalnih, etičkih, kulturnih, ekonomskih, političkih i tehnoloških inovacija na nacionalnom i međunarodnom nivou. Također bila nam je vidljiva ta utrka za cjepivom protiv koronavirusa koja jasno ilustrira hitnost da se pronađe lijek, ali pritom se javlja duboka tjeskoba jer su ljudi u neizvjesnosti tko će se sada moći izliječiti. U medicinskoj sociološkoj i antropološkoj literaturi lijek već dugo kritiziran unutar nekih istraživanja te se usredotočuje na mijenjanje ideje o nejednakostima u tome tko postaje neizlječiv ili izlječiv. Neka istraživanja ukazuju kako je upravo razumijevanje o samom COVID-19 obilježeno društvenim shvaćanjima nejednakosti u infekcijama, okolišu, prevenciji i intervencijama te da će znanje o lijeku ovisiti o društvenoj i kulturnoj informiranosti. Reakcije pandemije javnog zdravstva usredotočene su

na povećanje napora u prevenciji i kontroli koronavirusa, informiranje o javnom zdravstvu, laboratorijske sustave i razvoj privatnih i javnih partnerstava za razvoj dijagnostike, terapiju antiretrovirusnih lijekova i cjepiva. Također, postoje i kritički komentari od strane društva u pogledu etike pristupa: u skrbi, opremi za spašavanje poput respiratora i cjepiva, ali i razotkrivanju ideje oporavka i imuniteta. Razvija se i „kritička bioetika izlječenja“ koja uključuje različite etičke norme i vrijednost unutar društva koje su povezane s tim tko ima pristup cjepivima i kome će ona biti dodijeljena (Berghs, 2021).

Interes sociologa medicine, bio bi da istraže: 1) kako se koncepcije liječenja politički mijenjaju tijekom reakcija na pandemiju kao dio nacionalnih i međunarodnih agendi tehnoloških inovacija; 2) kritički ispitati i istražiti lokalne i globalne nejednakosti u tome tko dobiva pristup skrbi kao što je lijek i (bio) etičke, socijalne, financijske, političke, kulturne i povijesne odluke koje podupiru takav pristup; (3) razumjeti očekivanja, osjećaje, stručnost i utjelovljena iskustva onoga što znači podvrgnuti se liječenju kao pacijent, shvatiti ograničenja liječenja i/ili nedostatak izlječenja i dr. (Berghs, 2021).

4. 2. Sociologija manjina, rasa i društvenih nejednakosti

Predrasude i diskriminacija počivaju na stereotipima o pojedinim skupinama ljudi. Kada stereotipi podrazumijevaju negativne ili pozitivne evaluacije društvenih skupina, postaju oblik predrasude, a kada se provode u djelo postaju diskriminacija. Sociolozi kod pitanja rasizma, etničkih manjina i slično ne proučavaju samo te manje skupine ljudi već i kulturne razlike koje mogu imati utjecaja na stvaranje predrasude i diskriminacije. Sociolozi koji proučavaju rase i etnicitet često rabe izraze rasna predrasuda i rasna diskriminacija kako bi opisali predrasude i diskriminacije usmjerene prema skupinama zbog njihove pripadnosti rasnoj, ili etničkoj skupini (Haralambos, 2002, 237). Osim diskriminacije po rasi i etnicitetu, često se susrećemo i s diskriminacijama poput: roda, spola, društvenog statusa, imovinskog stanja, i slično.

Nova pandemija pogađa sve segmente društva, ali nam je pokazala kako je posebno štetno za pripadnike društvenih skupina koji se nalaze u osjetljivijim situacijama, npr. siromašni pa se tako primjerice beskućnici ne mogu sakriti na neko sigurnije mjesto. Socijalno distanciranje (odnosno fizičko distanciranje) razvija neke nove navike između prijatelja i rodbina. Tako imamo nove pristupe interakcija s bližnjima (Verma i Prakash, 2020,7357/7358). Strah od širenja zaraze od drugih ljudi odrazilo se posebice na manjinske skupine – ljude različitog etničkog i rasnog podrijetla, beskućnike itd. Pojačanu socijalnu distancu i s njom povezanu ksenofobiju osjetili su Kinezi i Azijci po cijelom svijetu, ali je za vrijeme ove

pandemije bila i izrazito vidljiva rasna nejednakost. Za primjer rasizma i ksenofobnih reakcija možemo uzeti Sjedinjene Američke Države. Predsjednik Trump javno je izjavio kako su Američki Azijci krivci za pojavu ove bolesti, što je izazvalo rasističke i etničke osude prema Azijcima kao prenositelje prljavštine i bolesti. Njegova izjava imala je ogromne posljedice za to stanovništvo (Lee i Jadav, 2020, 17). Osim Azijaca meta rasističkih osuda bili su i crnci. Tako smo imali priliku vidjeti u medijima velike prosvjede protiv rasizma nad crncima što je izazvalo ogromne neredе u Americi, ali i šire. Neka istraživanja pokazuju kako je isti taj rasizam u društvu rezultirao i nižoj kvaliteti zdravstvene zaštite te većom vjerojatnošću nemogućnosti pristupa osnovnoj zdravstvenoj zaštiti što dovodi crnce, ali i ostale skupine (Latinoamerikanci i Indijanci, Azijci) u nepovoljan položaj i čini ih ranjivijima na koronavirus (Henderson i dr, 2020,31). Zagovaranje solidarnosti ključna je za društvo. Upravo nam Durkheimov koncept organske solidarnosti govori o međuovisnosti i to da se društva ne mogu držati zajedno ako ne postoji među članovima određeno intelektualno jedinstvo, pojedinačna prava u cijelom društvu te suosjećanje sa svime što je ljudsko. Tako nam ta međuovisnost u ovoj krizi zahtjeva priznanje svih liječnika, dostavljača, radnika u trgovinama itd. (Lee i Jadav, 2020, 17).

4. 3. Sociologija roda

Neki sociolozi i antropolozi smatraju kako ne postoji te kako nikada nije ni postajalo društvo unutar kojeg žena nije imala status inferioran muškarcima. Feministice ističu kako se prije 1970-ih sociologija isključivo bavila muškarcima, pisali su o muškarcima i za muškarce. Malo je bilo socioloških istraživanja i radova koji su proučavali aspekte društva koji imaju veliku važnost za žene. Od ranih 1970-ih dolazi do promjena i umnožile su se sociološke studije o ženama koje pišu o ženama te su se istraživanja i teorijske rasprave bavile većinom sociologijom roda, usredotočene na žene i ženskost. Mnogi autori koriste se distinkcijom između spola i roda kao početnu točku analize (Haralambos, 2002, 127). Stoller ističe svoje opažanje prema kojem se populacija jasno može kategorizirati kao muškarac ili žena na temelju tjelesnih obilježja (Stoller prema Haralambos, 2002, 127). Većinom se biološke razlike smatraju odgovorne za razlike u ponašanju žena i muškaraca te različite uloge koje oni igraju u društvu. Razvoj feminizma doveo je do toga da se pažnja usmjeri na podređeni položaj žene u mnogim društvima. Tako primjerice imamo različite feminističke pristupe koji govore o rodnoj nejednakosti i podređenom položaju žena, a to su: radikalni feminizam, marksistički i socijalistički feminizam, liberalni feminizam, crni feminizam te postmoderni feminizam. Radikalni feminizam optužuje muškarce za eksploataciju žena, jer za muškarce obavljaju neplaćeni rad te im je zapriječen pristup pozicijama moći. Smatraju društvo patrijahalnim te da

njime dominiraju i upravljaju muškarci, što je uzrok tome da su žene podređena klasa. Obitelj smatraju ključnom institucijom u kojoj su žene potlačene u suvremenom društvu. Neke radikalne feministice ističu kako je silovanje i muško nasilje prema ženama vrsta metode uz pomoć koje muškarci pokušavaju osigurati i održati svoju moć. Marksističke i socijalističke feministice ne prepisuju eksploataciju žena u potpunosti muškarcima već one smatraju kapitalizam glavnim krivcem potlačivanja žena, a kapitalisti su ti koji iz toga profitiraju. Žene su prema marksističkim feministicama eksploatirane neplaćenim i plaćenim poslovima. Liberalne feministice se zalažu za postupne promjene u političkom, ekonomskom i društvenom sustavu zapadnih društava – od postojećih rodni nejednakosti nemaju nikakve koristi niti muškarci niti žene. Crni feminizam razvio se zbog nezadovoljstva drugih tipova feminizma jer se ne govori o posebnim problemima s kojima se suočavaju crne žene (Haralamobos, 2002, 136-139).

Postoji šest patrijahalnih struktura koje ograničavaju žene i pomažu pri održavanju muške dominacije, a to su: (ne)plaćeni rad, patrijahalni odnosi u kućanstvu, seksualnost, muško nasilje nad ženama i država. Zaposlenje predstavlja jedan od ključnih patrijahalnih struktura koji stvara nepovoljan položaj žene. U 20. stoljeću žene su imale priliku zaposliti se, ali ne i pod jednakim uvjetima kao muškarci. U novijem dobu, jaz između muških i ženskih plaći se malo smanjio, ali se žene i dalje zapošljavaju na slabije plaćenim poslovima. Tržište rada i plaća imaju veliku ulogu u tome hoće li se žena zaposliti. Eksploatacija žene u kućanstvu nije u potpunosti nestala, ona je i dalje negdje još prisutna te žena i dalje obavlja posao na jednak način kao i žene već desetljećima. Žene su odigrale veliku ulogu po pitanju borbe za većom seksualnom slobodom boreći se za kontrolu rađanja, pravo na pobačaj i lakši razvod braka. Muško nasilje prema ženama uključuje silovanje, seksualno napastovanje, seksualno uznemiravanje na poslu i seksualnu zloupotrebu djece. Kao oblik moći nad ženama koriste se nasiljem, ili prijetnjama nasiljem što im pomaže da se žena drži na jednom mjestu i odvrti pažnja od toga da patrijahat dovodi u pitanje. Državna politika također ima veliku ulogu u položaju žene. Za razliku od ranije nije više toliko patrijahalna koliko je nekada bila, ali i dalje čini malo kako bi zaštitila žene od patrijahalne moći u društvu. Žene i dalje primaju nisku plaću u odnosu na muškarce, a zakonodavstvo o jednakosti se ne provodi često. Samohrane majke dobivaju malo pomoći od države te sve veću štetu ženama nanosi i velika dostupnost pornografiji (Walby prema Haralambos, 2002, 150-153).

Prema istraživanju *Croatian Women and Covid-19 pandemic: The Coronavirus is Not Gender-Blind* koje je provedeno od strane World Bank, ističe se kako ova pandemija nije utjecala jednako na sve sociodemografske skupine, posebno u pogledu spolne pripadnosti

odnosno na muškarce i žene. U svojem radu željeli su istaknuti kako postoji veliki rizik da će se zbog ove pandemije proširiti već postojeće rodne nejednakosti. Također postoji i različiti utjecaj pandemije na muškarca i ženu, a ono se očituje: a) u pogledu sudjelovanja na tržištu rada gdje su žene više angažirane u prvim sektorima i koje rade u javnim sektorima s višom razinom zaštite; b) u odgovornost za njegu gdje su žene već i prije pandemije imale veliki teret; c) u postojećim rodnim nejednakostima glede ekonomskih prilika, posebno među ženama iz ranjivih sredina koje se dodatno mogu proširiti. U pogledu spolne nejednakosti, važno je istaknuti kakav je položaj žena u Hrvatskoj. Hrvatice su teže pogođene ovom krizom zbog profesionalne segregacije na tržištu rada, angažirane su na poslovima koji su najviše pogođeni izbijanjem COVID-a 19. Također rade u sektorima koji su se trebali zatvoriti tijekom ove pandemije i stoga se nalaze pod većim rizikom od otpuštanja te je veća vjerojatnost da će prestati raditi čak i privremeno u odnosu na muškarce. One koje su bile zaposlene u ugostiteljskom sektoru su bile i najviše pogođene. Ranjivije su i u pogledu angažiranosti u neformalnom ili skraćenom radnom vremenu, samozapošljavanju, kućanskim poslovima ili koje pomažu u poljoprivrednim poslovima, često bez primanja neke naknade. Zbog vjerojatnijeg neformalnog zapošljavanja velikom broju žena nedostaje osnovna formalna socijalna zaštita kao što su osiguranja u slučaju nezaposlenosti, mirovinski doprinosi te zdravstveno osiguranje. Manje su povoljne i prilike za zapošljavanje te veće vjerojatnosti da će žene napustiti tržište rada. Obaveze koje žena ima kod kuće, poput brige za djecu, kućanstvo, ali i njegu otežava joj pronalazak slobodnog vremena da se posveti poslu. Zbog nižih digitalnih i finansijskih vještina i društvenih mreža, žene su manje spremne pronaći i alternativne mogućnosti zarade. Također poremećen im je i pristup zdravstvenoj zaštiti – nejednakost pristupa zdravstvenoj zaštiti tijekom pandemije ostavio je negativne posljedice na žene. U pogledu navedenih problema s kojima se susreće ženska populacija, iz istraživanja koje je proveo World Bank možemo zaključiti kako je vidljiv nedostatak socijalnih mjera koji bi reagirale na ovu krizu koja je prouzrokovala pandemija COVID-19 i usmjerila se na najosjetljivije skupine poput siromašnih, starijih i umirovljenika, onih koji su suočeni s rizikom niže kvalitete obrazovanja zbog loših životnih uvjeta te posebice žena koje predstavljaju 55% stanovništva u riziku. Poboljšanje rodne ravnopravnosti predstavlja pametnu ekonomiju prema kojoj bi se trebali okrenuti kako bi ubrzali i sam gospodarski opravak Hrvatske na koji je stavljena veća pozornost u odnosu na druge probleme (World Bank, 2021). Posljedica ove krize osjeća se i u opasnijim situacijama u kojima su dovedene žene. Mnoga su im obavezna ograničenja naštetila više i od samog virusa. Bile su izloženije psihičkom i fizičkom zlostavljanju od strane svojih zlostavljača, a nije im pružena dovoljna podrška u borbi protiv

tog nasilja. Sustavi na nacionalnoj razini nisu bili dovoljno učinkoviti da pomognu žrtvama nasilja, možda na nekoj mikro razini. Iz nekih prethodnih istraživanja koja su provedena, možemo zaključiti kako se obiteljsko nasilje povećavalo nakon velikih vanrednih situacija i prirodnih katastrofa kao što su. Potresi, šumski požari, uragani i sl. Osim ovih navedenih u ovoj koronakrizi bili su prisutni i drugi čimbenici koji su uzrokovali nasilje nad ženama poput financijske opterećenosti, gubitka posla i nezaposlenosti, stambenog deficita i povećane nesigurnosti. Zbog toga potrebno je da nadležna tijela i organizacije posebice zdravstvene i izvršne službe, brzo reagiraju na obiteljsko nasilje i pomognu žrtvama (Ince Yenilmez, 2020).

4. 4. Sociologija obitelji

Svijet obitelji znatno se promijenio u odnosu na ono kako je nekada izgledao. Velika raznolikost obitelji i kućanstva postala je svakodnevna odlika današnjeg doba. Institucija obitelji i braka još uvijek postoji i važna je za naš život, ali se njezin karakter drastično promijenio. Promjena su i očekivanja koja ljudi imaju u svojim odnosima s drugima. Tako je potrebno raditi na povjerenju kako bi opstale, ali je važna i suradnja te komunikacija među sudionicima. Obitelj predstavlja skupinu ljudi koji su izravno povezani srodnim vezama te odrastaju preuzimanjem odgovornosti za brigu od jeci. Obiteljski odnosi se uvijek priznaju unutar širih skupina srodnika, a u gotovo svim društvima ono se može identificirati s nuklearnom obitelji u kojoj dvoje odraslih ljudi živi u kućanstvu s vlastitom ili posvojenom djecom. Mnogi sociolozi misle da kada govorimo o obiteljima ne postoji samo jedan model obiteljskog života koji je više-manje univerzalan već da imamo primjere raznovrsnosti. Obitelj i obiteljski živ sociolozi su proučavaju uz pomoć suprotstavljenih teorijskih pristupa. Tako primjerice funkcionalisti ističu obitelj kao jednu od osnovnih društvenih institucija posebno zbog njezine uloge u socijalizaciji djece. Feministice su s druge strane proučavale nejednakosti u mnogim područjima obiteljskog života te su uključile tu kućnu podjelu rada, neravnopravne odnose moći i brige. Također važno je istaknuti kako obiteljski život nije uvijek slika nekog sklada i sreće i da se katkad javlja unutar njega seksualno zlostavljanje i obiteljsko nasilje. Muškarci su najčešće počinitelji seksualnog zlostavljanja djece i obiteljskog nasilja, što se povezuje i s drugim tipovima nasilnog ponašanja (Giddens, 2007, 173-200). Kako je Giddens istaknuo u svojoj knjizi, obitelji nisu više što su nekada bile, potpuno se razlikuju od onih prijašnjih nuklearnih obitelji. Razvodi brakova sve su češći, a članovi obitelji sve su se više udaljili jedni od drugih (Giddens, 2007, 196/197).

Prisiljavanje ljudi da ostanu kod kuće i rade od kuće zbližilo je članove obitelji. Prisiljeni su da međusobno razgovaraju, da zajedno jedu i družu se, što se do sada rijetko moglo vidjeti

kod obitelji zbog ubrzanog načina života. Obitelji za vrijeme pandemije bile su bliže nego li ikada prije. Ovaj *lockdown* omogućio je ljudima da se napokon odmore i uzmu dovoljno sna-osnovnu potrebu za dobrim zdravljem i mirnim radom. S odmorom dobili su dodatne sate za rad što im omogućava i veću učinkovitost i produktivnost. Zbog rada od kuće i nemogućnosti vožnje ljudi se izlažu manjem stresu, te pridonose boljitku za okoliš jer se štedi na gorivu-zagađivaču zraka. Neki radovi upućuju na to kako su mnoge zemlje izvjestile o porastu razine nasilja u obitelji i nasiljima bliskih partnera za vrijeme *lockdowna* što uključuje fizičko, emocionalno i seksualno zlostavljanje. Financijska nesigurnost, stres i neizvjesnost neki su od uzroka povećane agresije kod kuće (Verma i Prakash, 2020, 7358). Pandemija COVID -19 promijenila je i rutinu u organizaciji kućanskih poslova. To se uglavnom odnosi u pogledu na brigu za ostale, djecu ili starije osobe te je to posebno bilo vidljivo za vrijeme zaključavanja (*lockdowna*) (Ristić i sur., 2020, 541). Neka istraživanja pokazuju kako je zbog zatvaranja vrtića, škola, ustanova za socijalnu zaštitu, itd. tijekom pandemije COVID-19 došlo do preseljenja poslova vezanih za njegu u kućanstva. Što se tiče brige za djecu, neka istraživanja pokazuju kako je vjerojatnije kada se radi o brizi za djecu da će se žene više same brinuti o djeci (15,4%) nego li muškarci (3,6%). Kada govorimo u odnosu na zaposlenost u javnom sektoru, bez obzira na spol njih 20% se izjasnilo da se sami brinu o djeci u usporedbi s onim ispitanicima koji su zaposleni u privatnom sektoru (12%). Ispitanici su se brinuli i o drugima tijekom ove pandemije (više od 60%). Više od jedne trećine ispitanika (32,7%) brinula se o starijima i bolesnim rođacima dok se 8,3% brinulo o susjedima, a briga o starijima i bolesnima ravnomjerno je raspoređena između muškaraca i žena (Ristić, 2020, 530-533). Istraživanje koje su proveli Ristić i suradnici potvrđuje kako je i ova pandemija uzrokovala vidljivu društvenu nejednakost u smislu nejednake raspodjele njege i kućanskih poslova, a ono je nekako i očekivano jer su i kod ranijih kriznih bolesti oštro u prvi plan dolazile društvene nejednakosti i društvena marginalizacija (Ristić i sur., 2020, 542).

4. 5. Sociologija životnog stila

Sociologija svakodnevnog života obuhvaća širok niz tema i nema određenu definiciju kao drugi sociološki pravci, pristupi i discipline. U svakodnevicu se ubraja sve ono što susrećemo u životu pojedinaca kao što su pranje zuba, odlazak na posao ili traženja posla, izlasci ili dosađivanje, traženje i biranje proizvoda s polica u trgovinama i dr. Sociolozi koji se bave svakodnevicom ne uključuju u svoj interes teme poput revolucija, ratova, stanja krize i ne objašnjavaju masovne migracije niti demografsku tranziciju (Tomić-Koludrović i Leburić prema Spasić, 2004). Identifikacija sa životnim stilom ne predstavlja i nije sami rezultat

ekonomskih, političkih i ekoloških uvjeta već je i rezultat biografije, planiranja života i strukture odnosa života i individue (Tomić-Koludrović i Leburčić prema Spasić, 2004). Interes sociologa u ovom području bi bili načini na koji su ljudi živjeli za vrijeme ove pandemije, odnosno kako je njihov život izgledao što se tiče posla, rutina, kupovina i biranje namirnica, dokolica i slobodno vrijeme.

Jedan od učestalih izraza koje čujemo kada se opisuje trenutačna stvarnost u doba pandemije je da ovo stanje „nije normalno“. Taj izraz korišten je za izražavanje zabrinutosti na opću krizu koja je uzrokovana pandemijom i da dok god se ne pojavi cjepivo moramo se pripremiti na ovo „novo normalno“. Taj izraz normalno je kvalifikator nekih očekivanih stanja ili situacija u kojima se mi kao pojedinci, društvene grupe ili društva u cijelosti nalazimo. Ovakva neočekivana, neočekivano ispunjena ili krizna stanja koja označavamo kao „nenormalne“ ogoljavaju društveni poredak s pripadajućim strukturama i tokom kojeg prepoznajemo kao društveni život. Kada govorimo o društvenom stanju i društvene situacije pandemije COVID 19 mi ne znamo što točno da očekujemo. Ta očekivanja sve su više nejasna su što je stanje ili situacija neizvjesnija, a ta neizvjesnost je samo izraz za još ne ostvareni prilagodbu – funkcionalnu prilagodbu (Forić, 2020).

Ristić u svojem radu spominje kako neki istraživači već pišu o „novoj normalnosti“ i mogućnosti da neke mjere ostanu dugoročne. S druge strane postoje oni koji primjećuju kako svjedočimo promjenama koje smo nekada zvali „društvo normalizacije“, a koje je sada poprimilo novi naziv - „globalni medicinski nadzor“. Tijekom prethodnih pandemija i drugih društvenih kriza, sociolozi su već identificirali i razjasnili prakse pojma „novo normalno“. Međutim, prakse koje su uvedene tijekom pandemije (temeljito pranje ruku, dezinfekcija, prekrivanje usta i nosa, fizičko distanciranje, samoizolacija ili karantena i pozornost na znakove prisutnosti i težine bolesti) predstavljaju svakodnevne prakse koje su već bile tu prisutne među nama, ali su se za vrijeme pandemije pojačale, kako na privatnim tako i na javnim mjestima (Ristić i sur., 2020, 525). Što vrijeme bude više odmicalo to ćemo se sve više prilagoditi tom „novom normalnom“. Dobit ćemo priliku da se naviknemo na nošenje maski i rukavica, održavanje prostorne distance na mjestima rada, učionicama, restoranskim ponudama, praznim stadionima i koncertnim dvoranama, reduciranom avionskom prometu i turističkim rutama i slično. U slučaju da izvanredne okolnosti potraju „nova normalnost“ će nam postati normalnost (Forić, 2020).

Kada govorimo o ovoj pandemiji važno je napomenuti ponešto i o povjerenju građana koje je na kraju važno za jačanja sposobnost individualnog i kolektivnog djelovanje tijekom kriza (Siegrist i Zingg prema Ristić i sur., 2020, 533). Ristić i suradnici u svojem istraživanju

ističu kako su ispitanici za vrijeme ove krize imali najviše povjerenja u svoje najbliže, susjede i prijatelje te da su bili najzadovoljniji reakcijom liječnika, susjeda i prijatelja. Najmanje su bili zadovoljni i najmanje su imali povjerenja u političke aktore (predsjednik i premijer). Kada govorimo o povjerenju građana ono se odnosi na povjerenje u institucije, međusobnom povjerenju ljudi i povjerenje i sudjelovanje u organizacijama i udrugama koje grade društveni kapital svake zajednice (Ristić i sur., 2020,533/534). Na početku ove pandemije građani su imali povjerenja u znanstvenike i eksperte, ali što se više zakuhavala ova situacija, to je i njihovo povjerenje slabilo. Jedan od mogućih razloga zbog čega se to dogodilo mogu biti mjere koje su donosili. Zapravo možemo reći da što je tema osjetljivija to je veća vjerojatnost da će se dogoditi da dođe do odstupanja načelnog povjerenja u znanost. Mogli smo vidjeti putem medija kako su dojmovi i reakcije građana ukazivali na visoku razinu povjerenja u eksperte, ali da je ono bio kratkoročno. S protokom vremena i većim ekonomskim posljedicama koje su građani osjećali zbog ove krize, raslo je i sve veće nepovjerenje. Slično je zabilježeno i u nekim drugim zemljama. Na primjer u Italiji su istraživanja pokazala kako građani imaju povjerenje u znanstvenike i eksperte kada je riječ o ovoj pandemiji, ali isto ta da postoje s druge strane oni koji misle kako su poruke eksperata zbunjujuće i neusklađene. Izgleda kao da eksperti proturječu svojoj poruci koju su prije iznosili, ili kako mijenjaju mišljenja svaki dan. Tako smo jednom za primjer imali situaciju u kojoj su naši stručnjaci davali preporuke u medijima kako zaštitne maske nije potrebno nositi jer nam one ne pomažu da se zaštitimo od širenja zaraze, a kasnije su upućivali na obavezno nošenje maski kako ne bismo širili zarazu jedni među drugima. Postavlja se pitanje da li to znači da oni zapravo nemaju pojma pa im ne moramo niti vjerovati? Šuljok ističe kako su znanstvene spoznaje često nesigurne kada se nađemo u situaciji s nečim novim i nepoznatim te da je nesigurnost u takve spoznaje posve prirodan i normalan. S druge strane taj dio nesigurnosti koji proizlazi iz hotimičnog djelovanja znanstvenika/eksperata sa željom za znanstvenim primatom ili pod političkim/ekonomski pritiscima može biti problematičan jer negativno može utjecati na znanstveni stav i javnost zbog narušavanja znanstvenog integriteta i javnog povjerenja u znanost i eksperte. Način da se spriječi ovaj problem i da javnost razvije povjerenje u znanost u ovoj krizi je da komuniciraju s javnosti, odgovaraju na postavljena pitanja jer naposljetku ipak znanstvene spoznaje i odluke utječu na pojedince i društvo u cjelini. Osim toga javno povjerenje ovisi i o našem poštivanju znanstvene etike (Šuljok, 2020).

4. 6. Sociologija obrazovanja

Obrazovanje je aspekt socijalizacije, koji uključuje stjecanje znanja i učenje vještina. Namjerno ili nenamjerno često utječe i na stvaranje uvjerenja i moralnih vrijednosti (Haralambos, 2002, 774). Poznat je i od prije međusobni utjecaj na relaciji društvo - obrazovanje. Tako možemo reći kako je već u antičkom dobu određeni broj mislilaca koji su zapravo razmišljali o obrazovanju i njegovom odnosu prema društvu (Vujević, 1989, 71/72). Kada povijesno gledamo, formalno obrazovanje stoljećima je bilo dostupno samo manjini koja je imala dovoljno vremena i novca da mu se posvete. Od predmodernog vremena situacija se znatno promijenila. Proces industrijalizacije i širenja gradova utjecali su na razvoj školskog sustava (Giddens, 2007, 491). Sociologija obrazovanja kao znanstvena disciplina nastala je onda kada su se počela prakticirati unutar znanstvenih istraživanja objašnjenja odnosa između obrazovanja i društva. Nagomilavanjem problema unutar i oko obrazovanja dolazi do svjetske krize obrazovanja, kao razlog nastanka sociologije obrazovanja navode se još:

- nejednakost u obrazovanju što dovodi do nejednakosti u društvu
- slaba efikasnost (mali broj đaka i studenata završava svoje školovanje)
- povećavanje već i do sada velikih obrazovnih troškova
- teško uključivanje đaka i studenata u područje rada
- povećanje devijantnog ponašanja i agresivnog ponašanja mladih
- nemiri u obrazovnim situacijama i dr. (Flere prema Vujević, 1989, 75/76)

Sociologija obrazovanja posebna je grana sociologije koja se bavi proučavanjem društva s aspekta obrazovanja, ali i obrazovanje s aspekta društva. Važno je naglasiti kako nju ne zanimaju posebno niti obrazovanje niti društvo već njihov odnos. Sociologija obrazovanja stoga istražuje međudnos globalnog društva i obrazovanja, međudnos pojedinih društvenih sfera (proizvodnja, obrana..) i obrazovanja, proučava odnose u institucijama i između institucija obrazovanja te utjecaj funkcionalnog obrazovanja. Sociologija obrazovanja bavi se globalnim društvenim odnosima jer ima utjecaj nad ciljevima, sadržajima, samoj organizaciji i rezultatu obrazovanja. Svaka društvena sfera tako će postaviti svoje neke specifične zahtjeve na obrazovanje, a s druge strane obrazovanje će utjecati na razvitak svake društvene sfere. Važno je naglasiti kako su institucije obrazovanja postale sve veće i složenije kao i odnosi u njima. Obrazovanje se ne odvija samo unutar institucija obrazovanja već se svugdje u društvu kroz rad i život, na radnom mjestu, grupi vršnjaka, porodici, kinu, kazalištu i dr. Takvo obrazovanje naziva se funkcionalno obrazovanje koje je potrebno razlikovati od intencionalnog obrazovanja koje se odvija u institucijama obrazovanja (Vujević, 1989, 76/77).

Pandemija COVID-19 utjecala je i na sve razine obrazovnog sustava diljem svijeta, od predškolskog do tercijarnog obrazovanja. Više od 100 zemalja nametnulo je zatvaranje obrazovnih ustanova širom svijeta te više od milijarde učenika više nije fizički u školi. Zaključavanje je prekinulo praćenje redovne nastave i prešlo se na korištenje programa učenja na daljinu. Učenici i nastavnici nastojali su se prilagoditi ovom novom sustavu isporuke sadržaja. Neki radovi govore o tome kako postoji mogućnost da buduća istraživanja o e-obrazovanju zabilježe neke poremećaje u učenju, praćenju nastave te samoj kvaliteti obrazovanja. Zatvaranje škola ne utječe samo na učenike, učitelje i obitelj već i na ekonomske i društvene posljedice. Zatvaranja obrazovnih institucija imale su raširene socioekonomske implikacije. Postoji velika razlika između populacija s višim prihodima i onih koji se nalaze u nepovoljnom položaju. Nemaju jednake mogućnosti pristupa tehnologijama, imaju nedovoljno sredstava, moraju raditi kako bi prehranili obitelj, imaju lošu kvalitetu Internet veze, loše okruženje uza praćenje nastave, a sve se to odrazilo na njihovo učenje i obrazovanje. COVID-19 utjecao je na društvenu mobilnost, tako da škole više ne mogu osigurati besplatan školski obrok za djecu iz obitelji s niskim prihodima, socijalnu izolaciju i stopu napuštanja škole. Također je imao značajan utjecaj na troškove brige o djeci za obitelji s malom djecom. Ono što bi učitelji trebali učiniti u ovoj situaciji je da nastoje pomoći te da olakšaju školovanje učenicima u ovakvim teškim uvjetima (Verma i Prakash , 2020,7359; Salituro i Lotspeich, 2020, 14; Calarco, 2020, 18; Nicola i sur., 2020, 186).

4. 7. Sociologija rada

Radi i ekonomski život prolaze kroz velike transformacije, a vrlo poznate pojave su one poput objava o promašenoj karijeri, novosti o spajanjima korporacija i otpuštanje radnika te kontradiktornim izvještajima koji nam govore o utjecajima informacijske tehnologije na radna mjesta. Sve ove pojave suvremenog rada te načini na koje promjene u radu utječu na samog pojedinca, ali i na obitelj od sociološkog su interesa . U modernim društvima posao je važan za održavanje samopoštovanja te je vrlo bitna stvar za ljude koji nastoje izbjeći biti nezaposleni kako se ne bi osjećali izgubljeno i dezorijentirano. Bitno je spomenuti i kako je rad uvijek ukorijenjen u širem smislu u ekonomski sustav, a u modernim društvima taj je sustav ovisio o industrijskoj proizvodnji. Postoji nekoliko karakteristika rada, a to su: a)novac ili nadnice – kao glavno sredstvo o kojem mnogi ljudi ovise i uz pomoć kojeg mogu zadovoljiti svoje potrebe. Ljudi kada su bez prihoda često osjećaju i strah od svakodnevnog života; b) razina aktivnosti – rad često služi kako bi stekli i iskazali neke vještine i sposobnosti; c) raznovrsnost – rad nam

omogućuje da pristupimo situacijama koje su drugačije u odnosu na onu od kućne sredine. Uživaju čak i u zadacima koji su dosadni jer se razlikuju od kućnih obveza; d) vremenska struktura – za stalno zaposlene rad je obično organiziran prema nekim rutinama, stoga oni koji su nezaposleni često dosadu smatraju glavnim problemom i osjećaju apatiju zbog viška vremena; e) društveni kontakti – radna sredina često nam omogućuje sklapanje prijateljstava i sudjelovanje u različitim zajedničkim aktivnostima; f) osobni identitet- rad se obično vrednuje zbog osjećaja stabilnog socijalnog identiteta. Za muškarce je bitno samopoštovanje koje povezuju s ekonomskim prilogom koji daju održavanju kućanstva (Giddens, 2007, 374-376).

Katastrofalan učinak ove pandemije osjetio se i na zaposlenosti te zaradi. Kriza COVID-19 mogla bi prema nekim podacima izbrisati oko 6,7% radnog vremena, a procjenjuje se da oko 13 milijuna ljudi postaje nezaposleno u cijelom svijetu. Također osjećaju se posljedice ove krize i na tržištu rada. Za neke su se prihodi u potpunosti zaustavili, a neke su tvrtke morale otpustiti svoje radnike jer nisu imali dovoljno sredstava da ima isplate plaće - više 4 od 5 ljudi (81%). U globalnoj radnoj snazi 3,3 milijarde radnih mjesta trenutno je potpuno ili djelomično zatvoreno. Smanjenje poslova i fiksnih plaća imat će velikog utjecaja za radnike jer se nisu samo brinuli za sebe već i obitelj. Ugostiteljstvo, putnička industrija i turistički sektor možda su jedni od najpogođenijih jer kao što smo mogli vidjeti, radnici koji rade u ugostiteljstvu, ali i turizmu suočavaju se s potencijalno razarajućim poteškoćama i bilježe veliki pad prometa što na kraju nije dobro za samu Hrvatsku kao zemlju koja najviše zarađuje od turizma i ugostiteljstva. Osim Hrvatske i druge zemlje diljem Europe osjetile su iste poteškoće i poremećaje uzrokovane ovom krizom (Verma i Prakash , 2020,7359/7360;Nicola i sur., 2020,187;189). Na primjeru zračnih luka Splita i Zagreba, možemo vidjeti kako se bilježi veliki pad prometa za vrijeme korona krize. Nešto značajnije je to osjetila Zračna luka Split, koja je ipak uobičajeno najposjećenija zračna luka pogotovo za vrijeme ljetne sezone, kako se navodi u istraživanju o utjecaju pandemije COVID-19 na mobilnost, energiju i okolišu zračnom prometu, ova pandemija imala je globalan značaj na mobilnost zračnog prometa kao i na zrakoplovnu industriju općenito (Nižetić, 2020, 10959). Turistička industrija bori se s valom otkaza zbog pada potražnje strogih vladinih uputa koje su zemlje diljem svijeta donijele zbog provođenje socijalnog distanciranja i ograničenja nepotrebnih putovanja. Osim poslovanja, turizma, ugostiteljstva te sl. katastrofalne učinke osjeća i gospodarstvo zbog zatvaranja tvrtki i tvornica za proizvodnju. Neka istraživanja pokazuju kako u nekim zemljama poput Azije i Indije zbog neusklađenih vladinih odgovora i zaključavanja došlo do poremećaja u opskrbnom lancu. Tako na primjeru Kine ograničenja zaključavanja značajno su smanjila proizvodnju robe iz tvornica, dok su politike karantene i samoizolacije smanjile potrošnju, potražnju i upotrebu proizvoda i usluga

(Verma i Prakash 2020, 7360). Ograničavanja i zatvaranje života i gospodarstva, rad od kuće, doveli su do straha od budućnosti, a na to su mogli imati utjecaja mogući zdravstveni problemi, moguć gubitak posla ili smanjenja primanja. Roška i Draganović željele su istražiti utjecaj COVID-19 pandemije na osobnu potrošnju u Republici Hrvatskoj kroz ispitivanje stavova u različitim grupama ispitanika po visini mjesečnih primanja. U svojem istraživanju ističu kako je 82,2% ispitanika izjavilo je da je pandemija imala velikog utjecaja na smanjenje gospodarske aktivnosti. 51,4% ispitanika izjavilo je da smanjenje aktivnosti nije imalo utjecaja na smanjenje njihovih osobnih primanja, kod 29,9% je smanjenje primanja primjetno u manjoj mjeri, a kod 18,7% ispitanika u velikoj mjeri. Prosječna mjesečna isplaćena neto plaća po zaposlenome u pravnim osobama za kolovoz 2020. iznosila je 6.723 kn, a porast isplaćene neto plaće ostvaren je u osam područja djelatnosti. Najveći 4,2%, je bio u djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, što može biti zbog pandemije bolesti COVID-19. S druge strane imamo zabilježeni pad neto plaće u 11 područja djelatnosti, a najviše kod poljoprivrede, šumarstva i ribarstva 2,7%. Mnogi zaposlenici primaju plaću samo od vladine potpore u iznosu od 4.000,00 kn, a za ožujak je to bilo 3.250 kn (Roška i Dragović, 2021,18).

Suvremeno doba obilježava krizni način poslovanja poduzeća, a brojni poslovi koje je donedavno bilo nezamislivo obavljati bez fizičkog kontakta u sve većoj mjeri se obavljaju radom na daljinu. Tušek i suradnici u svojem istraživanju ističu kako je kriza uzrokovana respiratornom bolešću COVID-19 promijenila iz temelja te da mijenja privatni i poslovni svijet, stoga su željeli istražiti koji su to izazovi djelovanja interne i eksterne revizije u eri pandemije COVID-19. Također ističu ako je rezultat ove krize propadanje brojnih do nedavno uspješnih za čijim proizvodima ili uslugama je potražnja jednostavno nestala ili su bili prisiljeni zatvoriti svoje trgovine i objekte zbog epidemiološke situacije. Ona poduzeća koja uspiju opstati na tržištu u ovoj krizi mogu očekivati značajno smanjenje profitabilnosti i pogoršanje financijskog položaja. S druge strane postoje i ona poduzeća koja su iskoristila čitavu ovu situaciju kao šansu, ali da se tu ipak radi o manjem broju poduzeća. Negativne posljedice pandemije vidljive su u povećanoj nezaposlenosti, smanjenju BDP-a te povećanju deficita državnog proračuna (Tušek i sur., 2021, 1/2).

4. 8. Sociologija potrošnje

Sociologija potrošnje sociološka je disciplina afirmacije društva masovne potrošnje. Porast interesa za problematikom potrošnje povezana je s društvenim promjenama kojima je potrošnja postala fundamentalna značajka društva, zamjenjujući na neki način proizvodnju (Stanić, 2013, 2). Sociolozi koji se bave potrošnjom proučavaju povezanost obrazaca potrošnje

s našim identitetom, vrijednostima koje se održavaju u oglasima i etičkih pitanja vezanih uz ponašanje potrošača. Nadalje, istražuju i kako se ono što kupujemo odnosi na naše vrijednosti, emocije i identitet. Zbog usredotočenosti na društveni život, uočavaju i posljedične veze između potrošnje i ekonomskog i političkog sustava te se također bave proučavanjem odnosa između potrošnje i socijalne kategorizacije, pripadnosti grupi, identiteta, stratifikacije i socijalnog statusa. Kada govorimo o potrošnji važno je spomenuti i pitanje moći i nejednakosti koji su prisutni unutar socijalnih interakcija u svakodnevnom životu povezanih s određenim obrascima i trendovima. Neke od tema istraživanja sociologije okoliša bi bile: načini na koji ljudi komuniciraju na mjestima potrošnje (npr. trgovačkim centrima), način života, pojedinačni i grupni odnosi prema robnim markama, vrijednosti i ideje koje su ugrađene u oglašavanje, marketing i pakiranje proizvoda, etička pitanja koja uključuju održivost okoliša, prava i dostojanstvo radnika i ekonomska nejednakost te dr. (Stanić, 2013).

Teorijski koncepti i dijelovi teorija K.Marxa, M. Webera, E. Durkheima, G.Simmela te T. Veblena značajni su za sociologiju potrošnje. Središte Marxove teorije je kritika kapitalističkog društva kao otuđenog i eksploatatorskog. Radnici su eksploatirani i prisiljeni prodavati svoju radnu snagu kako bi došao do sredstava za život. Potrebe su također otuđene, a jedina prava potreba je ona za novcem. Najizrazitiji oblik otuđenja za Marxa je „fetišizam robe“ koji sugerira da su društveni odnosi rada zasjenjeni proizvodima široke potrošnje koji imaju druge simboličke vrijednosti za svoje korisnike. Weber je s druge strane ukazao na središnju vrijednost robe široke potrošnje što može poslužiti kao korisna usporedba s današnjim društvom. Durkheim je u svojim radovima govorio o simboličkom, kulturnom značenju materijalnih predmeta u religioznom kontekstu, što je značajno za sociologiju potrošnje jer govori o tome kako je identitet povezan s potrošnjom i kako roba široke potrošnje igra važnu ulogu u tradiciji i ritualima diljem svijeta. Veblenove ideje primjenjive su u današnjem društvu jer upadljiva potrošnja o kojoj je govorio prisutna je i danas. Manjina uživa u bogatstvu i dokoličarenju, dok ostatak društva radi. Dokolica je za njega bila način na koji su ljudi stjecali ugled među skupinom ljudi koje poznaju, a upadljiva potrošnja je karakteristična za veća društva. Simmel razmatra aspekte socijalnog života i bavi se mikrosociološkim analizama te razlikuje objektivnu kulturu koja je rezultat ljudskog rada i subjektivnu kulturu koja ga oblikuje. Prema Simmelu novčana ekonomija može pridonijeti razvitku materijalne kulture iz čega proizlazi obilje i raznolikost objekata u svakidašnjem životu (Stanić, 2013). Potrošačke navike kod nekih pojedinaca su se promijenile. Neki su više trošili za vrijeme pandemije, a neki ne. Sociolozi bi mogli istražiti na koje načine su sve to ljudi trošili tijekom pandemije, što je sve to utjecalo na njihove potrošačke navike, jesu li se možda odviknuli od nekih (npr. odlazak u

trgovačke centre u shopping), je li online kupovina postala novi oblik masovne potrošnje, koliku su ulogu imali oglašivači u kupovini potrošača i slično.

Uz poštivanje epidemioloških mjera dopuštao se rad trgovinama prehrambenih proizvoda (Roška i Draganović, 2020,7) što je prehrambeni sektor, uključujući distribuciju i maloprodaju hrane, stavljeno pod opterećenje zbog panične kupovine i skladištenja hrane od strane ljudi (2020). Kao što smo mogli vidjeti putem medija, ali i osobno, ljudi su prilikom prvog *lockdowna* masovno odlazili u dućane kupovati hranu i stvarali su zalihe što je dovelo do povećane zabrinutosti zbog nestašice prehrambenih proizvoda poput mlijeka, tjestenine, riže i konzerviranog povrća. Ova velika potražnja za prehrambenim proizvodima utjecala je i na internetsku dostavu hrane. Dolazi do pretjeranih rezervacija s kojima se bore trgovine hranom, a zbog tako velikog broja rezervacija isporuke stižu kasno ili. Kao što Nicola primjećuje, trgovine hrane također su pogođene panikom i otkupom hrane, jer su se smanjile donacije te dolazi do zabrinutost zbog nedostatka hrane također što bi moglo utjecati na ranjive populacije koje si ne mogu priuštiti zalihe i koje možda neće pronaći hranu (Nicola i sur., 2020, 190). Ristić i suradnici kažu kako su prehrambene prakse ugrađene društveno, ekonomski, kulturno i povijesno te da na njih mogu utjecati različiti konteksti i čimbenici koji kataliziraju ili ometaju njihove promjene (Ristić i sur., 2020, 538). Neka istraživanja pokazuju kako se zapravo prehrambene prakse mijenjaju tijekom kriza i da je upravo promjena ponašanja uzrokovana osjećajem straha prema virusu. Uzroci takvog ponašanja ljudi može biti i percepcija da će se dogoditi potencijalna nestašica hrane, fizička nemogućnost kupnje hrane, ali i zbog zdravstvenog rizika (Ristić i sur, 2020,538). Unatoč uvjerenju vlade kako hrana neće nestati, ljudi su i dalje mahnito kupovali hranu u dućanima što je dovelo do toga da trgovine poduzmu drastične promjene ograničivši količinu svakog proizvoda koji pojedinac može kupiti. Mjere koje provode neke trgovine uključuju besplatnu dostavu prehrambenih proizvoda kupcima kako bi se izbjegla panika, stavljanja su također ograničenja broja kupaca kako bi se izbjegla prenatrpanost te proširenje broja dobavljača od kojih trgovine kupuju svoje proizvode kako bi se izbjeglo da dođe do nestašice hrane (Nicola i sur., 2020, 190). Ristić i suradnici žele dati pregled i nalaze istraživanja o društvenim aspektima pandemije COVID-19 u Srbiji te im je cilj bio neposredno istražiti utjecaj pandemije COVID-19 na svakodnevni život te da je ona pridonijela promjenama u uobičajenim rutinama. Usredotočili su se na obitelj i kućanske poslove, povjerenje, korištenje interneta i prehrambene prakse. Podijelili su svoje ispitanike u dvije skupine. Prva skupina ispitanika bili su oni koji su prekomjerno kupovali i stvarali zalihe hrane za vrijeme pandemije, a druga je neprekomjerna kupnja. Prva skupina ispitanika pokazala se dominantnom. Postoje četiri obrasca prekomjerne kupnje hrane i stvaranja zaliha, prema

Ristiću. Prvi se odnosi na one ispitanike koji su prekomjerno kupovali hranu tijekom pandemije te u tu skupinu spadaju uglavnom oni umjereni kupci hrane (79%), koji su kupovali nešto veće količine za vrijeme pandemije nego li što to inače kupuju (umjesto jednog pakiranja, dva ili tri). Drugi obrazac odnosi se na 7,2% ispitanika koji su kupovali samo veće količine dugotrajnih sastojaka (šećer, ulje, sol, brašno, kvasac, tjesteninu). Treći se odnosi na pretjeranu kupovinu hrane kao nekakvu uobičajenu praksu neovisno o pandemiji i izvanrednom stanju. Posljednji obrazac identificiran je kao opsesivna pretjerana kupnja hrane kojeg je prakticiralo samo 1,8% ispitanika, a kupovali su sve što mogu zbog osobne tjeskobe pojave novih društvenih okolnosti. S druge strane Ristić ističe kako imamo one ispitanike koji su se identificirani u tri neprekomjerna načina kupnje hrane – tri obrasca. U prvi se svrstavaju oni koji su kupovali zbog „nedostatka hrane u trgovinama“ – ispitanici koji su željeli kupiti veću količinu hrane, ali to nisu mogli zbog nedostatka ponude u trgovinama (6,6%). Drugi obrazac se odnosi na one koji nisu imali ograničeni kućni budžet kojih je spriječio u stvaranju zaliha hrane (7,8%). Treći obrazac je bio obrazac u kojem su ispitanici izglasali da nisu imali potreba za stvaranjem zaliha i koji se pokazao, a pokazao se najčešćim i ono se odnosi na ispitanike (85,6%) koji nisu pretjerani u kupnji (Ristić i sur., 2020, 539,540). Mjere za sprečavanje širenja pandemije ostavile su traga i na potrošačkim navikama građana u Hrvatskoj (Roška i Draganović, 2021,19), a globalna pandemija dovela je do iznimno brzih i ogromnih promjena u ponašanju potrošača, a promjene su vidljive u vrsti proizvoda i usluga koje potrošači kupuju, u učestalosti i načinu na koji kupuju (Topolko Herceg, 2021, 131). Prema podacima istraživanja Roške i Draganović o osobnoj potrošnji u vrijeme COVID-19 pandemije u Republici Hrvatskoj 88,5% ispitanika je izjavilo da konzumira proizvode hrvatskog podrijetla, to su oni koji obraćaju pozornost na podrijetlo proizvoda što je omogućilo održavanje brojnih poljoprivrednih gospodarstava za vrijeme zatvaranja. Najveći broj ispitanika njih 57,9%, izjasnilo se da ne obraćaju pozornost na podrijetlo proizvoda. Što može upućivati na to kako obraćaju pozornost na neke druge elemente poput cijena proizvoda koji se pokazao i kao prevladavajući element. Građani su velike kupovine obavljali u Lidlu, Kauflandu, Konzumu, Sparu, Plodinama i Tommyju. Zbog uvedenih mjera zatvaranja pojačala se i online kupovina. 69,0% ispitanika u ovom istraživanju izjavilo je da online proizvode kupuje kao i prije pandemije, 61,1% ispitanika, posebice ispitanici iz četvrte skupine (46,7%)izjavili su kako su povećali online kupovinu za vrijeme pandemije. Za vrijeme pandemije 58,9% ispitanika je napustilo svoje potrošačke navike. 70,1% ispitanika su teški uvjeti pandemije naučili da konzumiraju svjesno i mudro. Proizvodi koji su se najviše kupovali, posebno na početku pandemije su: toaletni papir, dezinfekcijska sredstva, flaširana voda, medicinski proizvodi te konzervirana roba. Ispitanici u

anketnom upitniku za kategorije roba i usluga izjavili su da podjednako troše kao i prije pandemije, samo je smanjenja potrošnja u restoranima i hotelima (Roška i Dragović, 2021,19).

4. 9. Sociologija okoliša

Od početka poljoprivredne proizvodnje ljudi utječu na prirodu. Kako bi uzgajali žitarice, ljudi trebaju očistiti zemlju, posjeći drveće, a korovi i divlje biljke moraju se kontrolirati. Sve te poljoprivredne metode kojima se ljudi koriste mogu uzrokovati eroziju tla, ali i neke druge probleme. Prije razvoja moderne industrije, priroda je utjecala na ljudski život, u manjoj ili većoj mjeri, a sada se događa obratno. Sve više se osjeća aj veliki utjecaj ljudi na okoliš. Moderna industrija koja se još uvijek širi , dovela je do naglog porasta potreba za energetskim izvorima i sirovinama te su zalihe tih izvora i sirovine postale ograničene. Neke bi ključne resurse čak mogli i iscrpiti ako ne ograničimo globalnu potrošnju. Problem s kojim se svi suočavamo je ekologija okoliša, a ekološko pitanje e odnosi se samo na to kako ćemo se nositi sa štetama koje smo nanijeli okolišu te kako ćemo ih spriječiti već i na način života u društvu. (Giddens, 2007, 609/610). Sociologija se uključila u istraživanja ekološke problematike i razumijevanje odnosa između društva i prirodnog okruženja (Cifrić, 1999, 200). Sociolozi koji se bave okolišem istražuju društvene uzroke ekoloških problema, razlažu političke i ekonomske interese u ulozi ekoloških konflikta, ističu nepravedno izlaganje zagađenju i opadanju prirodnih resurs te evaluiraju utjecaje politika i dr. Također se bave problemima u okolišu vezano za produkciju, objašnjavaju distribuciju posljedica u smislu rase, roda, klase i geopolitičkih nejednakosti, istražuju načine na koje političke institucije i društveni pokreti oblikuju politike za zaštitu okoliša (Lockie, 2015). U tom smislu za sociologe problematika okoliša i ekološke krize predstavlja veliki izazov.

Ljudska bića postupno su manipulirala prirodom u vlastitu korist, a industrijalizacija i urbanizacija neizbježan su i očigledni dokaz o štetnosti ljudskih aktivnosti na globalne klimatske promjene. Zbog svojeg hira i prekomjernog iskorištavanja prirodnih materijala, ljudi su počeli uništavati prirodu na brojne načine svojim antropogenim aktivnostima ne mareći za održivost i održivi razvoj. Neizbježna posljedica zagađenje okoliša postalo je pitanje današnjice. Onečišćenje okoliša mogla bi promijeniti raspodjelu i teret različitih zaraznih bolesti koje se prenose vektorima, uključujući bakterijske i virusne bolest (Verma i Prakash, 2020, 7354). Već nam je poznato kako je pandemija COVID-19 imala velikog utjecaja na našu svakodnevnu rutinu, stil života i zdravlje ljudi, kao i na zapošljivost, ali su značajne i posljedice na okoliš, koje su ponekad stavljene u drugi plan. Ne može se niti pretpostaviti koje bi sve dugoročne posljedice ova kriza mogla ostaviti na okoliš. Osim negativnih učinaka na okoliš,

postoje oni koji zastupaju mišljenje kako je COVID-19 bio dobar za okoliš. Tako mjere koje su donesene kako bi se suzbilo širenje zaraze među ljudima, omogućile su prirodi da se na neki način obnovi. Učinci klimatskih promjena i dalje su prisutni i dalje utječu na poljoprivredu i život ljudi te mogu pridonijeti ukupnoj recesiji u pogođenim državama, kao posljedice pandemije COVID-19 (Funduk, 2020, 1/2).

Ljudi bi trebali razumjeti razine i vrijednosti biološke raznolikosti zbog interesa svijeta. Prekomjerno iskorištavanje tla, zaliha vode i izvora energije ugrožavaju proizvodnju hrane i drugih proizvoda koji su ključni za čovjekov opstanak, ali se mijenja i Zemlja kao cjeloviti ekosustav (Slavica i Trontel, 2010,24). Kod prirodnih ekosustava načelo samoregulacije je najvažnije, tj. da se održava broj pripadnika na optimalnoj razini, kontrola ulaznih (hrana, energija) i izlaznih (otpadne tvari) elemenata sustava. Svaka promjena u jednom dijelu ekosustava dovesti će do promjene u ponašanju cjeline. Ekosustavi su povezani ciklusi lančanih reakcija. Stabilnost ekosustava ovisi o njegovoj složenosti: što je jednostavniji, to je nestabilniji. Zemljina biosfera najveći je i najsloženiji ekosustav – ono obuhvaća sve organizme i njihov okoliš (Hrvatska enciklopedija, 2021). Bioraznolikost, ili biološka raznolikost postojanje je širokog spektra biljnih i životinjskih vrsta u njihovom prirodnom okruženju ili raznolikost biljnog i životinjsko svijeta na nekom određenom staništu (Verma i Prakash, 2020, 7356). To podrazumijeva raznolikost gena, vrsta, zajednica vrsta, ekosustava te raznolikost na zemlji kao cjelovitom ekosustavu (Slavica i Trontel, 2010, 24). Bioraznolikost ima ključnu ulogu na Zemlji. Raznovrsnost biljnih i životinjskih vrsta osiguravaju nam sirovine za proizvodnju prehrambenih proizvoda, medicinskih pripravaka i lijekova, kao i ostale vrste proizvoda koju su potrebni čovjeku za opstanak. Postoje tri tipa biološke raznolikosti: genetička raznolikost – građevne jedinice od kojih su izgrađene stanice, raznolikost vrsta – najbolji pokazatelj bioraznolikosti te raznolikost ekosustava - dio Zemljine površine koji se prema nekim svojim karakteristikama razlikuje od ostalih područja. Globalna komunikacija i razmjena dobara imaju snažan utjecaj na biološku raznolikost. Jedan od uzroka smanjenja biološke raznolikosti je uništavanje prirodnih staništa zbog urbanizacije i širenja poljoprivrednih površina. Autohtone biološke raznolikosti postale su ugrožene zbog migracija određenih vrsta u druga staništa različitim aktivnostima čovjeka te uvođenja alohtonih vrsta. Bioraznolikost ključna je čimbenik za održivi razvoj. Održivi razvoj odnosi se na to da se zadovoljavaju potrebe sadašnje generacije, ali pritom da se pazi na to da se ne ugrožavaju mogućnosti zadovoljavanja budućih generacija. Održivi razvoj određuju koncept potreba posebno potreba onih siromašnih kojima je potrebno dati prioritet i ideja o ograničenjima koja je nametnuta statusom tehnologije i organizacijom društva. Održivi razvoj također povezuje gospodarske, društvene i okolišne

čimbenike u okvirima institucionalnih, političkih, pravnih i tehnoloških sustava. Održivi razvoj nam služi radi poboljšanja kvalitete života unutar postojećih sustava i jedan je od osnovnih preduvjeta za opstanak ljudske vrste. Nužna je ekološka ravnoteža za široku bioraznolikost. Antropogene aktivnosti i neodrživa poljoprivreda imaju višestruke učinke na opstanak ljudi. Potrebno je očuvati bioraznolikosti i minimalizirati antropogene aktivnosti kako bi se postigao održivi razvoj. Klimatske promjene imaju ogroman utjecaj na bioraznolikost. Potrebno je da se osvijestimo o ovome problemu i počnemo promicati raznolikost i suživot sa svim organizmima koji bi imali pogodno okruženje. Čovjek se oduvijek smatrao kao više razvijenim bićem i stoga se uvijek trudio kontrolirati okoliš, ali i svoje vlastito okruženje kako bi postigao ugodno okruženje. Zbog svojeg prekomjernog iskorištavanja prirodnih resursa, pojačanih antropogenih aktivnosti i ljubavi prema samom sebi, suočeni smo s globalnim prijetnjama zagrijavanja i zaraznim bolestima poput COVID-19. Svijet je postao jedno „globalno selo“ zbog informacijske i komunikacijske tehnologije i živjeti u takvom jednom svijetu izvlačimo sve one blagodati iz prirode. Zbog tih neki koristi koje uzimamo iz prirode, snosimo ogromne posljedice. Kako bismo riješili taj problem potrebno je da se više usmjerimo na okoliš i iskorištavamo prirodne resurse tako da možemo postići održivi razvoj uz suživot s ostalim organizmima na svijetu. Upravo nam je ova koronakriza pružila priliku da svoju ideologiju premjestimo s antropocentričnog svjetonazora na ekocentrični svjetonazor. Ova kratkoročna promjena ponašanja ljudi smanjila je potrošnju prirodnih resursa i pokazala kako se zemlja može obnoviti, ali je potrebno da se ljudi pokrenu i poduzmu nešto po tom pitanju (Verma i Prakash, 2020, 7356; Slavica i Trontel, 2010, 24;28).

Prenamjene zemljišta, krčenje šuma, legalna i ilegalna trgovina divljim životinjama u proteklim desetljećima dovela su do alarmantnog gubitka staništa i vrsta. Takvo uništavanje staništa olakšava širenje patogena. Jednom kada ljudi prodru u prethodno netaknuta područja dolazi do smanjenja barijera između divljih životinja i ljudi i s time se povećava rizik od širenja virusa s divljih životinja na ljude (Funduk, 2020, 5). Industrijska proizvodnja i potrošnja životinjskih proizvoda doveli su do zapanjujuće razine štete po okoliš, a posljedica toga je pojačani kontakt ljudi s drugim živim bićima koje žive u nerazvijenim prostorima. Štetu su stvorile zajednice u kojima su prisutne industrije životinjama te su zabilježeni neki slučajevi izbijanja COVID-19 upravo u pogonima prerade mesa. Klaonice se smatraju i jednim od najopasnijih grana u zemlji, s ili bez ove pandemije jer životinjska poljoprivreda sama uzgaja patogene te je smanjila učinkovitost antibiotika i time se mi izlažemo mogućnošću da se zarazimo. Iako razmjeri i intenzitet tvorničkog uzgoja mogu pogoršati razvoj bolesti, čak i male obiteljske akcije mogu prouzročiti globalne probleme od širenja zaraznih bolesti. Kao što

možemo vidjeti iz primjera COVID-19, ali i drugih bolesti zoonoze, ugnjetavački odnos čovjeka sa životinjama može biti opasan ne samo za ne-ljude već i za ljude (posebno marginalizirane skupine). Toksičnost antropocentričnih društvenih struktura potrebno je riješiti direktno kako bi se suzbile smrtonosne posljedice za ljude, druga živa bića i ekosustave. Potrebno je da vladina tijela prestanu subvencionirati industrije proizvodnje životinja i da prijeđu na održivu proizvodnju zasnovanu na biljkama (Wrenn, Loy i Berry, 2020,16/17).

Emisije ugljikovog dioksida (CO₂) dovode do promjene svjetske krize. Rastuća globalna temperatura dosegla je visoke razine koje se ne mogu tako lako zanemariti. Na porast temperature i globalno zagrijavanje ukazale su emisije stakleničkih plina, a veza između stakleničkih plinova i onečišćenja zraka može negativno utjecati na ljudsko zdravlje (Rupani i sur., 2020,13). Razina onečišćenja pada s pojavom ove krize. Smanjenjem korištenja automobila i kvaliteta zraka se poboljšala, ali na to još veliki utjecaj imalo je i zatvaranje tvornica koje je doprinijelo smanjenju emisija CO₂. Ove navedene promjene omogućile su da se priroda opravi, smanji broj onečišćenje, da imamo čišći i kvalitetniji zrak, čišću vodu, oporavljeni ozonski omotači. U mnogim velikim gradovima stanovnici prvi put u život vide čisto i vedro nebo te bistru rijeku i vode. Zrakoplovne emisije koji su činili 2,4% globalnih emisija CO₂ u 2018 značajno su opale (Verma i Prakash, 2020, 7355). Tako Nižetić u svojem radu ističe kako je komercijalna zračna luka Zagreb (1,81) imala manje porasta CO₂ u usporedbi sa sezonskom zračnom lukom Split (3,49) (Nižetić, 2020). Funduk u svojem radi navodi kako je prosječna nacionalna razina lebdećih čestica pala za 33 %, razina NO₂ za 40 % u usporedbi s istim razdobljem 2019. godine. Emisije CO₂ smanjile su se prema procjenama 25 %, a prema podacima Centra za istraživanje energije i čistog zraka (CREA) proizvodnja električne energije na ugljen, proizvodnja cementa i potrošnja nafte zabilježile su strmoglavi pad u Kini. Iako smo zabilježili pad emisija nekih stakleničkih plinova tijekom ove pandemije, to nije dovoljno da se postigne neki značajniji rezultat. Ono je samo privremeno. Potrebna je dugoročna strukturna promjena gospodarstvima koji su najveći onečišćivači, a najizglednije je da će države oživjeti svoja gospodarstva nakon završetka ove pandemije što bilježi ponovni porast koncentracije stakleničkih plinova (Funduk, 2020, 2/3). Za primjer što bi se moglo dogoditi drugim državama je Kina. Bila je prva zemlja koja se zatvorila kad ju je virus pogodio, ali i među prvima koja je započela ponovno otvaranje. Razine onečišćujućih tvari u zraku u Kini drastično su pale tijekom *lockdowna* u veljači, a poboljšanja kvalitete zraka izazvana zaustavljanjem proizvodnje i prometa u svibnju su uglavnom prestala. S obzirom na to da su tvornice pokušale nadoknaditi izgubljeno vrijeme, početkom svibnja onečišćenje zraka vratilo se na razinu prije pojave koronavirusa, a ponedje je za kratko vrijeme i nadmašilo. Gledajući

ostala područja, mjesta gdje je prijevoz ključni izvor onečišćenja imala su manja povećanja, a mjesta gdje je izvor onečišćenja bilo sagorijevanje ugljena imala su povećan rast (Zambrano-Monserrate, 2020, 2). Funduk, također, u svojem radu spominje satelitske podatke brazilske Agencije za istraživanje svemira (INPE) te ističe da je 64% više zemljišta očišćeno u travnju 2020. u odnosu na taj isti mjesec prethodne godine - iako je 2019. bila godina najvećeg krčenja šuma (Funduk, 2020, 3).

Zbog izolacije ljudi, smanjenja plovidbe brodovima i gondolama dupini i neke druge vrste divljih životinja masovno su se pojavljivali u područjima gdje dominiraju ljudi. Gotovo su se i u potpunosti zaustavile komercijalne aktivnosti što je rezultiralo smanjenju razine buke u gradovima. Tako smo imali prizor vidjeti dupine u čistoj laguni venecijskog kanala, kojote u SAD-u, divlje svinje u Italiji, paunove u Bangoru, koze koje se kreću Walesom. Zbog smanjenja kretanja vozila moga bi se i smanjiti i broj ubijenih životinja. (Rupani i sur., 2020, 13) Također, zbog mjera socijalnog distanciranja i manjka turista razina onečišćenja na turističkim mjestima poput šuma, morskih plaža, brdskih područja, itd. također se uvelike smanjile. Plaže poput onih u Acapulcu (Meksiko) i Barceloni (Španjolska) izgledale su bitno čistije jer se smanjio otpada od strane turista (Funduk, 2020, 2/3; Rupani i sur., 2020/13/14; Zambrano-Monserrate, 2020, 2).

Nasuprot pozitivnih prisutni su stalno, naravno, i negativni učinci koji su ostavili trag na okoliš. Iako su zemlje diljem svijeta bilježile smanjenje broja dolazaka turista nije se riješio problem s otpadom. Kriza COVID-19 imala je sve veće utjecaje na potražnju plastike i daljnjim odlaganjem otpada. Čak smo i prije koronakrize imali problema s plastikom kojeg smatraju kritičnim materijalom povezan s uništavanjem ekosustava Zemlje i voda (mora, oceana..) Naime s donošenjem odluke o karanteni i povećanoj potražnji za internet kupovinom i kućnom dostavom povećale su se i količine otpada. S ovim je došlo do povećanog otpada kojeg su generirala domaćinstva. Sva hrana koja je kupljena online ima svoje pakiranje i što ujedno i dovelo do povećane količine ambalažnog plastičnog otpada. Nova ograničenja uporabe plastike trebala su stupiti na snagu u mnogim zemljama. Za primjer Funduk izdvaja Francusku i Veliku Britaniju koje su planirale zabraniti uporabu jednokratnog plastičnog posuđa, a s druge strane je Europska Unija željela u cjelini smanjiti uporabu plastičnog posuđa. Zbog trenutne situacije, pitanje je kada će stupiti na snagu zakonodavna odluka, ali i općenito uloga plastike koja sadrži bakterije i viruse štetne po zdravlju ljudi. S druge strane imamo industriju koja je iskoristila ovu situaciju – priliku za ukidanje zabrane vrećica za jednokratnu uporabu (Funduk, 2020, 3-5; Zambrano-Monserrate, 2020, 2-3).

Osim povećanja količine ambalažnog plastičnog otpada od hrane, tijekom pandemije povećao se i medicinski otpad te su se napustili programi recikliranja i gospodarenja otpadom što je može imati učinka na zdravlje ljudi i okoliš. Tako su na primjer bolnice u Wuhanu (Kina) u prosjeku proizvodile 240 metričkih tona medicinskog otpada dnevno tijekom izbijanja pandemije, dok je njihov prijašnji prosjek bio oko 40 tona. U mnogim državama je također došlo do povećanja otpada poput zaštitne opreme, maski i rukavica. Centri za prikupljanje i obradu medicinskog otpada u svijetu bili su suočeni i s priljevom otpada iz neobičnih izvora, poput aviona i kruzera na kojima su putnici imali pozitivan test i koji su bili stavljeni u karantenu. U nekim je zemljama došlo do smanjenja recikliranja otpada zbog obustave programa recikliranja kako ne bi došlo do rizika od širenja virusa u centrima za reciklažu. U nekim se europskim državama ograničilo održivo gospodarenje otpadom (Funduk, 2020, 3-5; Zambrano-Monserrate i sur., 2020, 2/3). Stvaranje organskog i anorganskog otpada neizravno prati širok spektar ekoloških problema, poput erozije tla, krčenja šuma, onečišćenja zraka i vode (Zambrano-Monserrate i sur., 2020, 3). Povećanje količine plastičnog otpada, posebno proizvoda koji se koriste za osobnu zaštitu i u zdravstvene svrhe, proizvodi izrađenih od trajnih materijala, prazne boce sredstava za dezinfekciju ruku, kruti otpad, papir i karton postaju važan ekološki problem zbog sve veće zabrinutosti onečišćenja prirodnih kopnenih i morskih staništa. Neodgovarajuće zbrinjavanje medicinskog otpada predstavlja problem za transmisiju bolesti radi izloženosti zaraznim bolestima od strane zdravstvenih radnika, odlagača otpada, radnika koji se bave s otpadom, pacijenata i šire javnosti gdje se otpad odlaže. Potrebno je da se medicinski otpad šalje na posebnu obradu, a s ostalim zdravstvenim zaštitama postupamo na jednak način kao i s odlaganjem domaćeg otpada. To je moguće postići edukacijom medicinskog osoblja, ali i primjenom ujednačenih tokova zdravstvenog otpada (Rupani i dr., 2020, 13/14). Među predloženim mjerama za zbrinjavanje otpada su i modifikacija upravljanja komunalnim otpadom, rukovanja, odvajanja i skladištenja u domovima i bolnicama, odgovarajućeg prijevoza, obrade i odlaganja, do sigurnosnih protokola i obuke za timove za sakupljanje otpada tijekom pandemije. Ključni prioritet u ovom trenutku je uništavanje zaostalih patogena radi sigurnog odlaganja otpada (SanJuan-Reyes i sur., 2021, 7). Recikliranje otpada uvijek je bio jedan od glavnih ekoloških problema koji su od interesa za sve zemlje. Recikliranje je čest i učinkovit način sprječavanja onečišćenja, uštede energije i očuvanja prirodnih resursa (Zambrano-Monserrate i sur., 2020, 3).

Neka istraživanja upućuju na to da postoji mogućnost da okoliš utječe na prijenos COVID-19. Uz prijenos s osobe na osobu, vremenski parametri (temperatura, brzina vjetra i vlaga) klasificirani su kao glavni prediktori zaraznih bolesti dišnog sustava prema održivosti,

prijenosu i opsegu širenja virusa. To otkriva moguću povezanost između nakupljanja zagađivača u atmosferi i kombinacije specifičnih vremenskih čimbenika koji utječu na veću postojanost virusnih čestica u zraku i njihovu difuziju, posebno za infekciju COVID-19. Ograničeni broj studija pokazao je da vlaga i temperatura vjerojatno utječu na aktivnost i prenosivost COVID-19. Tako se za primjer daje Kina u gdje je utvrđeno da niska relativna vlažnost i dnevna temperatura imaju veći utjecaj na mogućnost zaraze COVID-19, dok je s druge strane ekstremna dnevna temperatura negativno utjecala na ovaj virus. Kada se govori o smrtnosti od COVID-19, vremenski uvjeti također bi mogli pridonijeti padu. U Wuhanu u Kini zabilježeno je da temperaturne varijacije, vlaga i brzina vjetra utječu na smrtnost i broj slučajeva COVID-19. Analiza zaraznih bolesti u otpadnim vodama uzetih s različitih mjesta ukazuje na mogućnost prijenosa zaraznih bolesti na određenim područjima. Do sada kanalizacija ili pitka voda nisu prijavljeni kao put zaraze ovim virusom. Prijedlog da ovaj virus može preživjeti na površini satima ili danima sugerira da je potencijalni patogen koji se može prenositi kroz neočišćenu otpadnu vodu, neočišćeni otpad i tlo ili ulazak u druge oblike života koji omogućuje njegovu difuziju u okoliš i ispod njega. utjecaj na promjenu njegovih karakteristika. Nedavne studije kao rezultat ovog kratkoročnog i dugoročnog javnozdravstvenog problema predlažu procjenu otpadnih voda kao potencijalnog sredstva za prijenos SARS-CoV-2. Epidemiologija zasnovana na otpadnim vodama učinkovit je pristup s velikim potencijalom za rano upozoravanje na prijenos i izbijanje zaraznih bolesti, čiji je cilj pronaći izvor virusa, identificirati mjesta potencijalnih nositelja i pružiti učinkovito rano upozoravanje (SanJuan-Reyes i sur., 2021, 1-7). Tako imamo primjer Kine koja je zatražila od postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda da ojačaju svoje postupke dezinfekcije (uglavnom povećanom upotrebom klora) kako bi se spriječilo širenje novog koronavirusa kroz otpadne vode. Ne postaje dokazi o tome da virus SARS-CoV2 preživljava u vodi za piće ili otpadnim vodama. S druge strane višak klora u vodi mogao bi stvoriti štetne učinke na zdravlje ljudi (Zambrano-Monserrate i sur., 2020, 3).

Vojvodić u svojem radu govori o zaštiti okoliša, od ograničavanja do mogućnosti da se okoliš oporavi te kakav je to utjecaj imala pandemija COVID-19. U svojem radu navodi fokus izvještaja OECD- a, odnosno napredne korake koje je potrebno da vlade poduzmu protiv borbe s krizom koja je uzrokovana koronakrizom (COVID-19) te je potrebno da istodobno ne ponište prethodne napore koji su učinjeni kako bi se riješili izazovi u području okoliša i poboljšanja ekološkog zdravlja i otpornosti društva (Vojvodić, 2020, 565). Nadalje navodi kako je primarni prioritet vlada bio je pokušaj da suzbiju i ublaže širenje zarazne infekcije. Vlade su to nastojale učiniti zajedničkim naporima, uspostavile su sustava javnog sustava socijalnim i ekonomskim

mjerama koje nikada do sada nisu viđene. Mjere koje su vlade donijele imale su svoj neki učinak. Smanjile su se ekonomske aktivnosti koje su rezultirale kratkoročnim poboljšanjima kakvoće okoliša – smanjilo se lokalno onečišćenje zraka i emisije stakleničkih plinova u mnogim zemljama s naglaskom na urbana područja. Ti neposredni učinci zapravo su samo privremeni jer vlade širom svijeta uspostavljaju širok spektar poticajnih mjera kako bi ojačale gospodarski rast. S druge strane, Vojvodić ističe kako bi se ta poboljšanja u okolišu posljednjih desetljeća mogla čak i poništiti kada dođe do oporavka od ove krize. Širenje COVID-19 povećalo je svijest kod javnosti o posljedicama nedostatka otpornosti i spremnosti da se suočimo s ovakvom pandemijom. S druge strane, klimatske promjene, zagađenje voda i pokretači gubitka biološke raznolikosti poput krčenje šuma i ilegalne trgovine divljim životinjama mogu dovesti do rizika razvijanja nekih novih pandemija – infekcija koje se prenose vektorskim putem ili vodom. Vojvodić u svojem radu također navodi kako zagađivanja u zraku uzrokuju oko 4,2 milijuna preuranjenih smrti godišnje, a uz ostale tu spadaju i respiratorne bolesti. Ono što utječe na povećanje utjecaja pandemije je nedostatak pristupa čistoj vodi nekih zemalja u razvoju, što im onemogućava održavanje higijene. Takvi okolišni čimbenici mogli bi narušiti zdravlje društva, posebno ranjivih skupina - siromašne. Kako bismo spriječili da dođe do ovakvih kriza potrebno je da zemlje uključe sve kategorije društva u svoje djelovanje u okolišu. Od ključne važnosti je i da se vlade uključe u oporavak gospodarstva pritom da budi pažljivi da ono ne utječe na dosadašnje akcije za ograničavanje prijetnji od klimatskih promjena i ostalih načina degradacije okoliša. Ono bi moglo dodatno destabilizirati društva i gospodarstva kao i COVID-19 na nekim različitim vremenskim skalama. Također potrebno je da se stimulirajuće mjere i akcije politika usklade s ambicijama koje bi pripomogle ublažavanju klimatskih promjena, očuvanju biološke raznolikosti i svim aktivnostima zaštite okoliša općenito (Vojvodić, 2020, 565).

Isti autor nadalje ističe kako se prostor koji nam omogućava povoljno djelovanje na globalnu klimu ubrzano smanjuje, a imamo kratkoročne ekonomske mjere koje mogu imati značajan utjecaj na sposobnost ispunjavanja globalnih ciljeva. Potrebno je i da se zemlje vrate takvim naporima koja bi im pružilo priliku da poboljšanja okoliša postanu glavni dio ekonomskog oporavaka, a ne dodatno opterećenje u vrijeme krize. Stimulirajuće mjere trebaju biti prilika za ulaganje u ekonomske transformacije i tehnološke inovacije radi postizanja održivih poboljšanja u životu ljudi koji ovise o zdravom okruženju. Naposljetku, takva poboljšanja ključna su za ukupnu održivost. Vojvodić ističe kako kratkoročne i dugoročne mjere zapravo trebaju imati svoj cilj da bi postigle višestruki ekonomski prosperiteta i šire blagostanje, poboljšanje produktivnosti, povećanje otpornosti i smanjenje utjecaja stakleničkih

plinova uvođenjem ekonomije koja se temelji na dekarboniziranju gospodarstva (*low carbon energy*). S ciljem da umanju mogući rizik, prema Vojvodić vlade bi trebale poduzeti sljedeće (Vojvodić, 2020, 565).:

- sustavno ocjenjivati moguće nenamjerne negativne utjecaje na okoliš novim kratkoročnim fiskalnim i poreznim odredbama – pažljivi pregled utjecaja poticajnih mjera na okoliš znatno bi pridodao usklađenosti politika i izbjegavanje stvaranja nenamjernih posljedica po okoliš koje bi mogle oštetiti buduću otpornost i zdravlje društva.
- ne vraćati na stare postojeće standarde zaštite okoliša kao dio planova za oporavak – važno je ne odstupiti od dostignuća ostvarenih u posljednjim desetljećima u rješavanju klimatskih promjena, zagađenja zraka i vode, gubitaka biološke raznolikosti i drugih izazova u okolišu.
- usmjeriti mjere financijske podrške za pojedine sektore uvjetovanjem poboljšanja zaštite okoliša ako je to moguće – primjena mjera financijske potpore mogla bi se usmjeriti prema potpori jačim ekološkim obvezama i učinku u sektorima s intenzivnim zagađivanjem koji mogu biti dodatno pogođeni krizom.
- osigurati da mjere povećaju razinu kvalitete okoliša da bi se ojačala otpornost društva – čistiji okoliš pozitivno će utjecati na zdravlje ljudi (poboljšanje zdravlja ranjivih skupina urbanog stanovništva i otpornost na zdravstvene rizike).
- jasno komunicirati o prednostima poboljšanja cjelokupnog zdravlja okoliša u društvu – može osnažiti javnu potporu mjerama za jačanje kvalitete okoliša.

S obzirom na pandemiju COVID-19 koja je još uvijek u razviju, učinci vladinih paketa za stimulaciju morat će se procijeniti s obzirom na dugoročne utjecaje na okoliš, a prijelaz na gospodarstva s niskim emisijama i štedljiva gospodarstva bit će središnja komponenta takvog procesa, kako tvrdi Vojvodić. Postoje investicijski planovi koji su povezani s oporavkom, kritični u postavljanju ekološkog puta u narednih nekoliko desetljeća, a što je ipak ključno za globalne napore kako bi se izbjegle opasne klimatske promjene (Vojvodić, 2020, 565/566). Države članice Europske unije poduzele su mjere za ublažavanje nekih negativnih učinaka koronavirusa s pomoću inicijativa potpore. Europa je stavila zdravlje svojih građana na prvo mjesto i time je željela minimalizirati gubitak ljudskih života. Žele da programi cijepjenja budu brži od širenja novih sojeva virusa te se nadaju kako će to pomoći vraćanju u normalu. Teško

je procijeniti koliko bi čitava ova situacija još mogla potrajati, ali EEA smatra kako će buduće generacije zasigurno osjetiti posljedice ove krize (EEA, 2020).

U ovim teškim okolnostima EU napreduje prema održivosti. Prije *lockdowna* zbog koronavirusa Europska komisija najavila je Europski zeleni plan. To je sveobuhvatni program politika u svrhu postizanja ugljično neutralnog i održivoga gospodarstva do 2050. „pravednom tranzicijom” u kojem se ne želi zapostaviti nikoga i nijedno mjesto. Europski zeleni plan odgovor je Europe na klimatsku krizu i krizu bioraznolikosti. Europa je odredila svoj cilj: zelena, digitalna i otporna Europa. U Europskom zelenom planu Europska komisija predložila je ambiciozan i pravedan prijelaz prema dugoročnoj održivosti gdje su stavili naglasak na okolišna i klimatska pitanja. Predstavili su i neke glavne pakete mjera, a oni uključuju nedavno predložene Strategija biološke raznolikosti i Strategija „od polja do stola“. Ti se prioriteti jasno odražavaju i u višegodišnjem prijedlogu proračuna EU za razdoblje od 2021. do 2027. u iznosu od 1,1 bilijuna eura. Europska komisija nedavno je predložila i novi financijski instrument pod nazivom „EU sljedeće generacije”, u iznosu od 750 milijardi eura. U okviru definiranih političkih ciljeva, ta sredstva mogu pomoći Europi da preobrazi svoje gospodarstvo uz istodobno postizanje klimatske neutralnosti i održivosti te rješavanje društvenih nejednakosti. U veljači je predložena i strategija EU za prilagodbu klimatskim promjenama čiji je cilj omogućiti pametniju, bržu i sustavniju prilagodbu. EEA nastavit će i dalje s drugim inicijativama kao što su Strategija za kemikalije, Akcijski plan za postizanje nulte stope onečišćenja zraka, vode i tla te „Paket cilja od 55 %” za smanjenje emisija najmanje 55 % do 2030. Europska agencija za okoliš podržava navedene politike osiguravanjem pouzdanih podataka, procjena i informacijskih platformi (EEA,2020).

Zanimljivo je također spomenuti i rad COVID-19: ključne lekcije za klimatske promjene u kojem autori iznose kako je ova pandemija uzrokovala neviđene poremećaje te da iz ove situacije možemo naučiti neke važne lekcije. Prije COVID-19, tvrtke su već bile pod pritiskom da vlade, potrošači i zaposlenici te ulagači i zajmodavcu riješe pitanje zaštite okoliša. COVID-19 pokazao je koliko je teško shvatiti i pripremiti se za velike rizične događaje, a to je razotkrilo i nepovezanost između upravljanja rizicima i poslovnim strategijama za mnoge tvrtke. Također u ovom radu autori navode tri važne lekcije koje smo mogli naučiti na ovoj pandemiji. Prvo da ljudi imaju prirodnu naklonost da izbjegavaju prevelike i previše složene rizike. Drugo da se u rizičnim trenucima koriste tradicionalni modeli rizika, ali smo kod ove pandemije imali složenije neizravne posljedice na okoliš i društvo koje su ujedno i pojačale izravne rizike od pandemije. Treće, upravljanjem utjecajem COVID-19 zahtijevalo je globalno koordinirani odgovor kao ključ da se spriječi drugi valovi infekcije COVID-19. Stoga su vlade

diljem svijeta surađivale i dijelile bitnu opremu, koordinirale cjepivo i provodile strože mjere kontrole. No, važno je napomenuti kako autori smatraju da nas čeka gori rizik od pandemije, a to su rizici od klimatskih promjena. Klimatske promjene slijedeći su veliki utjecaj, rizik velike vjerojatnosti koji zahtijeva hitnu akciju. Klimatski rizici imaju značajne mreže rizika poput suša koje mogu dovesti do izbijanja požara, ali i do drugih značajnih neizravnih rizika kao što su makroekonomski utjecaji koji velikom brzinom mogu preokrenuti značajne sustavne utjecaje. Klimatske promjene zahtijevaju kohezivan pristup kojim se postiže konsenzus o globalnim aktivnostima kroz tekuće međuvladine pregovore. Snažnije planiranje upravljanja utjecajima vezanim uz klimu ključno je za sprječavanje ponovnog sustavnog utjecaja poput COVID-19 (KPMG, 2020, 3-6).

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U usporedbi s prirodnim katastrofama pandemije su relativno rijetke te one predstavljaju trenutke transparentnosti u društvenom poretku gdje sve vrste institucija, odnosa i interakcija odjednom postaju problematične. U strahu od krize koja je proizvela ova pandemija, vlade diljem svijeta odlučile su preuzeti kontrolu nad ovom situacijom i tako su ograničile ljudska kretanja, društveni život, mijenjale su ili prilagođavale ekonomiju i neke su uvele novi način funkcioniranja. Vladajuća elita je bila ta koja je upravljala ovom kriznom situacijom te koja je imala veliku ulogu u društvu – raditi i djelovati za boljitak svojeg naroda. Osim društvenog života promjene su vidljive u ekonomiji, radu, obrazovanju i dr. Život kakvog smo nekada poznavali u potpunosti se promijenio i nešto novo nam je postalo „novo normalno“.

Cilj ovog pregleda bio je naglasiti koji su to izazovi za sociologiju i pojedine sociološke discipline, za rasprave i istraživanja o utjecaju pojave pandemije COVID 19 na društvo. U ovom pregledu prezentirani su pojedini, odabrani, radovi u odnosu na pojedine sociološke discipline. Među brojnim radovima u Hrvatskoj i svijetu odabrani su i prezentirani radovi iz područja sociologije zdravlja i bolesti, sociologije manjina, rasa i sociologije društvenih nejednakosti, sociologije roda, sociologije obitelji, sociologije životnog stila, sociologije obrazovanja, sociologije rada, sociologije potrošnje i na kraju s posebnim osvrtom na radove iz područja sociologije okoliša.

Ovakva tema od velikog je značaja za sociologe. Izazov za sociologiju izazvale su vrlo upečatljive promjene koje su se dogodile u društvu na primjer u obrazovnom sustavu gdje je nastava prešla u online okruženje što je izazvalo brojne probleme – kvaliteta učenja i kvaliteta obrazovanja te nejednakosti koje su proizašle u pogledu pristupa tehnologijama i mogućnošću pristupa takvom obliku nastave. Već postojeće društvene nejednakosti su se pogoršale za vrijeme pandemije. Strah od drugih oslanja se na manjinske skupine – ljude različitog etničkog i rasnog porijekla, beskućnike, mobilne radnike i sl. Produbila se i rodna nejednakost, tako su žene posljedice ove pandemije više osjetile nego li muškarci – izgubile su posao, nisu imale dovoljno sredstava da prebrode ovu krizu, radile su na ugroženijim poslovima i sl.

Ova pandemija izazvala je brojne izazove za društvo, a sociolozi smatraju kako su problematika okoliša i ekološka kriza jedan od većih. Učinci klimatskih promjena su prisutni i utječu na poljoprivredu i život ljudi te mogu pridonijeti ukupnoj recesiji u pogođenim državama. Da bi smo riješili ekološke probleme potrebno je da ljudi pokušaju razumjeti razine i vrijednosti biološke raznolikosti zbog interesa svijeta. Prekomjerno iskorištavanje tla, zaliha vode i izvora energije ugrožava proizvodnju hrane i drugih proizvoda koji su nam potrebni za opstanak, ali samim time negativno djelujemo na Zemlju te čitav ekosustav. Uz bioraznolikost

važan nam je održivi razvoj koji je osnovni preduvjet za opstanak ljudske vrste. Potrebno je da razvijemo svijest o ekološkim problemima koji nas okružuju te da krenemo promicati raznolikost i suživot sa svim organizmima kako bi smo postigli održivi razvoj. Unatoč teškim okolnostima u kojima se nalazimo, Europski gospodarski prostor (*European Economic Area-EEA*) napreduje prema održivosti koje je potrebno da sve vlade usvoje za očuvanje okoliša, ali i boljitak društva u cjelini.

Pandemiju neće pobijediti samo biomedicina već će ova bolest ostaviti naslijeđe društvenih i ekonomskih poremećaja i idućim generacijama. Sociologija može uvelike pridonijeti javnim raspravama o pandemiji i njezinom upravljanju te njezinom utjecaju na pojedince, obitelji, organizacije i zajednice. Sociolozi bi trebali kritički ispitati društvenu i kulturnu putanju pandemije. Također to je znanost koja može ponuditi viziju budućnosti nakon pandemije, koja može istražiti načine na koje je ova pandemija utjecala na okoliš i spriječiti moguće katastrofe.

6. LITERATURA

1. Berghs, M. (2021) Who Gets Cured? COVID-19 and Developing a Critical Medical Sociology and Anthropology of Cure. **Frontiers in Sociology**. 5(613548):128. Preuzeto s: <https://www.frontiersin.org/article/10.3389/fsoc.2020.613548> (Datum pristupa: 25/06/21)
2. Calarco, J. (2020) Coronavirus and the Inequity of Accountability for At-Home Learning (Children and Youth). **A publication of the American Sociological Association**. 48(3): 1-45.
Preuzeto s: https://www.asanet.org/sites/default/files/attach/footnotes/may-june_2020_0.pdf (Datum pristupa: 12/12/20)
3. Cifrić, I. (1999) „Percepcija društva i okoliša: desetljeće poslije. Nekoliko usporednih pokazatelja istraživanja 1986. i 1998.“. **Socijalna ekologija**. 8(3): 193-223. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/141687> (Datum pristupa: 22/06/21)
4. Giddens, A. (2007) Sociologija, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
5. Forić, S. (2020) Sociologija, (ne)normalnost i nova normalnost. **Sociologija inovacija, transformacijska inovacijska politika i koronavirus: što ih povezuje?** Znanstveno-popularni online tekstovi "Sociologija iz izolacije" Hrvatskog sociološkog društva. Popularan rad.
Preuzeto s: <http://hsd.hr/hr/2020/05/23/sociologija-nenormalnost-i-nova-normalnost/> (Datum pristupa: 12/12/20)
6. Funduk, M. (2020) Kako je pandemija covid-19 utjecala na Okoliš?. IRMO Aktualno. Stručni rad.
Preuzeto s: <https://irmo.hr/publications/irmo-aktualno-kako-je-pandemija-covid-19-utjecala-na-okolis/> (Datum pristupa: 06/04/21)
7. Hederson, L.; Horton, H.D.; Thomas, M. (2020) Linking Higher Black Mortality Rates from COVID-19 to Racism and Racial Inequality (Racial and Ethnic Minorities). **A publication of the American Sociological Association**. 48(3): 1-45.
Preuzeto s: https://www.asanet.org/sites/default/files/attach/footnotes/may-june_2020_0.pdf (Datum pristupa: 12/12/20)
8. Ince Yenilmez, M. (2020) The Covid-19 pandemic and the struggle to tackle gender-based violence. **The Journal of Adult Protection**. 22(6): 391-399 Preuzeto s: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JAP-07-2020-0029/full/html> (Datum pristupa: 22/06/21)

9. Kidd, N. (2020) Sociologists and Sociology During COVID-19. **A publication of the American Sociological Association.** 48(3): 1-45.
Preuzeto s: https://www.asanet.org/sites/default/files/attach/footnotes/may-june_2020_0.pdf (Datum pristupa: 12/12/20)
10. Kurtić, N. (2017) **Kvantitativna i kvalitativna analiza sadržaja.** Sarajevo: IKD UNIVERSITY PRESS – Magistar izdanja.
11. Lee, J.; Yadav, M. (2020) The Nativist Fault Line and Precariousness of Race in the Time of Coronavirus (Asia and Asian America). **A publication of the American Sociological Association.** 48(3): 1-45.
Preuzeto s: https://www.asanet.org/sites/default/files/attach/footnotes/may-june_2020_0.pdf (Datum pristupa: 12/12/20)
12. Lupton, D. (2020) Special section on „Sociology and the Coronavirus“ (COVID-19) Pandemic. **Health Sociology Review.** 29(2): 111-112.
Preuzeto s: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14461242.2020.1790919> (Datum pristupa: 14/12/20)
13. Lockie, S. (2015) What is environmental sociology?. **Environmental Sociology.** 1(3): 139-142. Preuzeto s: <https://doi.org/10.1080/23251042.2015.1066084>
14. Maldini, P. (2005) „Demokratizacija i vrijednosne orijentacije u hrvatskom društvu“. **Anali Hrvatskog politološkog društva.** 2.(1.): 81-103. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/38289> (Datum pristupa: 22/06/21)
15. Marinković, D.; Major, S. (2020) COVID-19 i genealogije biopolitike: pandemijska istorija sadašnjosti. **Sociologija 2020.** 64(4): 486-502.
Preuzeto s: <https://doi.org/10.2298/SOC2004486M> (Datum pristupa: 06/04/21)
16. Matthewman S, Huppertz K.(2020) A sociology of Covid-19. **Journal of Sociology.** 00(0): 1-9.
Preuzeto s: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1440783320939416> (Datum pristupa: 14/12/20)
17. Mykhalovskiy, E.; French, M. (2020) COVID-19, public health, and the politics of prevention. *Sociol Health Illn.* 42: 4-15. Preuzeto s: <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13192> (Datum pristupa: 25/06/21)
18. Nesek Adam, V., i Mesarić, J. (2020) „COVID-19 i maske: što znamo do sada?“. **Zbornik sveučilišta Libertas.** 5(5): 191-198.
Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/247418> (Datum pristupa: 15/04/21)

19. Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., Agha, M.; Agha, R. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review. **International Journal of Surgery (London, England)**. 78: 185–193. Preuzeto s: <https://doi.org/10.1016/j.ijssu.2020.04.018> (Datum pristupa: 06/04/21)
20. Nižetić, S. (2020) Impact of coronavirus (COVID-19) pandemic on air transport mobility, energy, and environment: A case study. **International Energy Research Wiley**. 44(13): 10953-10961.
Preuzeto s: <https://doi.org/10.1002/er.5706> (Datum pristupa: 12/12/20)
21. Perlstadt, H. (2020) Sociology as a Lens on the Pandemic and Responses to It. **A publication of the American Sociological Association**. 48(3):28.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1368431020970127> (Datum pristupa: 11/05/21)
22. Petković, S. (1976) „Vrijednosne orijentacije prema društvenim promjenama i metodologija njihova mjerenja“. **Revija za sociologiju**. 6(1): 53-65. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/156255> (Datum pristupa: 22/06/21)
23. Ristić, D.; Pajvančić-Cizelj, A.; Čikić, J. (2020) COVID-19 in everyday life: Contextualizing the pandemic. **Sociologija 2020**. 62(4): 524-548.
Preuzeto s: <https://doi.org/10.2298/SOC2004524R> (Datum pristupa: 06/04/2021)
24. Roška, V.; Draganović, A. (2020) „Osobna potrošnja u vrijeme Covid-19 pandemije u Republici Hrvatskoj“. **Acta Economica Et Turistica**. 6(1 - 2): 5-23.
Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/252103> (Datum pristupa: 08/04/21.)
25. Rukavina, I. (2020) O socijalnoj distanci u vrijeme koronavirusa. **Sociologija inovacija, transformacijska inovacijska politika i koronavirus: što ih povezuje?** Znanstveno-popularni online tekstovi "Sociologija iz izolacije" Hrvatskog sociološkog društva. Popularan rad.
Preuzeto s: <http://hsd.hr/hr/2020/03/26/o-socijalnoj-distanci-u-vrijeme-koronavirusa/>
(Datum pristupa: 12/12/20)
26. Rupani, P.F., Nilashi, M., Abumalloh, R.A. et al. (2020) Coronavirus pandemic (COVID-19) and its natural environmental impacts. **International Journal of Environmental Science and Technology**. 17:4655–4666.
Preuzeto s: <https://doi.org/10.1007/s13762-020-02910-x> (Datum pristupa: 12/12/20)
27. Salituro, C.; Lotspeich, H. (2020) Challenges for High School Teachers of Sociology during the Pandemic. **A publication of the American Sociological Association**. 48(3): 1-45.

- Preuzeto s: https://www.asanet.org/sites/default/files/attach/footnotes/may-june_2020_0.pdf (Datum pristupa: 12/12/20)
28. SanJuan-Reyes, S., Gómez-Oliván, L. M., & Islas-Flores, H. (2021) COVID-19 in the environment. **Chemosphere**. 263(127973): 1-8.
<https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2020.127973> (Datum pristupa: 06/04/21)
29. Slavica, A., i Trontel, A. (2010). „Biološka raznolikost i održivi razvoj“. **Hrvatski časopis za prehrambenu tehnologiju, biotehnologiju i nutricionizam**. 5(1-2): 24-30.
Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/59409> (Datum pristupa: 08/04/21)
30. Speed, E. ; Mannion, R. (2020) Populism and health policy: three international case studies of right-wing populist policy frames. **Sociol Health Illn**. 42: 1967-1981. Preuzeto s: <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13173> (Datum pristupa: 25/06/21)
31. Stanić, S. (2013) Klasična društvena misao u teoriji potrošnje. Web predavanje. Preuzeto s: <https://www.ffst.unist.hr/inet1/images/50013806/Sanja.Stanic.Klasicna.drustvena.misao.u.teoriji.potrosnje.pdf> (Datum pristupa: 22/06/21)
32. Štifanić, M. (2001) „Sociološki aspekti zdravlja i bolesti“. **Društvena istraživanja**. 10(1-2 (51-52)): 191-211. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/20165> (Datum pristupa: 22/06/21)
33. Šuljok, A. (2020) (Ne)povjerenje u znanstvenike i eksperte – u zamci nesigurnosti i znanstvene etike. **Sociologija inovacija, transformacijska inovacijska politika i koronavirus: što ih povezuje?** Znanstveno-popularni online tekstovi "Sociologija iz izolacije" Hrvatskog sociološkog društva. Popularan rad.
Preuzeto s: <http://hsd.hr/hr/2020/05/19/nepovjerenje-u-znanstvenike-i-eksperte-u-zamci-nesigurnosti-i-znanstvene-etike/> (Datum pristupa: 12/12/20)
34. Topolko Herceg, K. (2021) „Impact of covid-19 pandemic on online consumer behavior in Croatia“. **CroDiM**. 4(1): 131-140.
Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/254860> (Datum pristupa: 15/04/21)
35. Tušek, B., Ježovita, A., i Halar, P. (2020) „Izazovi djelovanja interne i eksterne revizije u eri pandemije Covid-19“. **Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru**. (26): 111-130.
Preuzeto s: <https://doi.org/10.46458/27121097.2020.26.111> (Datum pristupa: 15/04/21)
36. Verma, A.K.; Prakash, S. (2020) Impact of covid-19 on environment and society. **Journal of Global Biosciences**. 9(5): 7352-7363.
Preuzeto s: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3644567(Datum pristupa: 12/12/20)

37. Vojvodić, V. (2020) Zaštita okoliša: Od ograničenja do mogućeg oporavka: okoliš i pandemija COVID-19. **Kemija u industriji : Časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske**. 69(6-10): 565–566.
Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/244368> (Datum pristupa: 06/04/21)
38. Vujević, M. (1989) „Sociologija obrazovanja: teorijsko-metodološki pristup“. **Revija za sociologiju**. 20(1-2): 71-86. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/155512> (Datum pristupa: 22/06/21)
39. Wrenn, C.; Loy, L.; Berry, B. (2020) COVID-19, Animals, and Us: Human Supremacy as an Environmental Pathology (Animals and Society). **A publication of the American Sociological Association**. 48(3): 1-45.
Preuzeto s: https://www.asanet.org/sites/default/files/attach/footnotes/may-june_2020_0.pdf (Datum pristupa: 12/12/20)
40. World Bank (2021) **Croatian Women and COVID-19 Pandemic : The Coronavirus Is Not Gender-Blind**. World Bank, Washington, DC. Preuzeto s: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35240> (Datum pristupa: 22/06/21)
41. Zambrano-Monserrate, M. A.; Ruano, M. A.; Sanchez-Alcalde, L. (2020). Indirect effects of COVID-19 on the environment. **The Science of the total environment**. 728(138813): 1-4. Preuzeto s: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138813> (Datum pristupa: 06/04/21)

WEB STRANICE:

1. COVID-19 outbreak: What are experts concerned about? Parlament UK: <https://post.parliament.uk/covid-19-outbreak-what-are-experts-concerned-about/> (Datum pristupa: 12/12/20)
2. KPMG (2020) COVID-19: key lessons for climate change. <https://home.kpmg/uk/en/home/insights/2020/06/covid-19-and-climate-change-key-lessons-for-climate-change.html> (Datum prisupa: 03/09/21)
3. DW Made for minds. Pandemija koronavirusa je povezana s uništenjem ekoloških sustava. <https://www.dw.com/hr/pandemija-koronavirusa-je-povezana-s-uni%C5%A1tenjem-ekolo%C5%A1kih-sustava/a-53134651> (Datum pristupa: 12/12/20)
4. Ekosustav. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17383> (Datum pristupa: 06/04/21)
5. European Centre for Disease Prevention and Control. Latest situation update worldwide

- <https://www.ecdc.europa.eu/en/geographical-distribution-2019-ncov-cases> (Datum pristupa: 06/04/21)
6. Europska agencija za okoliš
Preuzeto s: <https://www.eea.europa.eu/hr/articles> (Datum pristupa: 06/04/21)
 7. DW Made for minds. Pandemija koronavirusa je povezana s uništenjem ekoloških sustava.
<https://www.dw.com/hr/pandemija-koronavirusa-je-povezana-s-uni%C5%A1tenjem-ekolo%C5%A1kih-sustava/a-53134651> (Datum pristupa: 12/12/20)
 8. Koronavirus.hr. Koronavirus – statistički pokazatelji za Hrvatsku i EU.
<https://www.koronavirus.hr/> (Datum pristupa: 06/04/21)
 9. Origins of SARS-CoV-2. World Health Organization, 2020.
https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332197/WHO-2019-nCoV-FAQ-Virus_origin-2020.1-eng.pdf (Datum pristupa: 06/04/21)

SAŽETAK

Pandemija COVID-19 dovela je do brojnih izazova za društvo i okoliš. Od samih početka poljoprivredne proizvodnje ljudi utječu na prirodu, a ljudski utjecaj na okoliš je iz dana u dan sve veći. Stoga sociolozi nastoje istražiti ekološku problematiku i odnos između društva i okoliša. U ovim teškim trenucima nastoje se donijeti napredni koraci prema održivosti koji su potrebni u borbi protiv ove krize i za boljitak društva u cjelini.

Cilj ovog rada je prije svega naglasiti izazov za sociologiju i pojedine sociološke discipline za rasprave i istraživanja o utjecaju pojave pandemije COVID-19 na društvo. Pregledana su relevantna objavljena istraživanja u domaćoj i inozemnoj znanstvenoj periodici i forumima o ovom problemu. Analizirani su odabrani objavljeni radovi i rasprave kojima je ključni izazov pojava tzv. “korona krize“ u globalnom svijetu.

Ključne riječi: okoliš, covid-19, pandemija, korona kriza, sociologija

SUMMARY

Pandemic COVID-19 has led to a number of challenges for society and the environment. From the very beginnings of agricultural production, people have been influencing nature and human impact on the environment is increasing day by day. Therefore, sociologists seek to investigate environmental issues and the relationship between society and the environment. In these difficult times, efforts are being made to introduce the advanced steps towards sustainability that are needed to combat this corona crisis for the preservation of the environment and the betterment of society as a whole.

The aim of this paper is primarily to highlight the challenge for sociology and individual sociological disciplines for discussions and research on the impact of the COVID-19 pandemic on society. Relevant published research in domestic and foreign scientific journalism and forums on this problem was reviewed. Selected published papers and discussions were analyzed, the key challenge of which is the appearance of the so-called the “corona crisis” in the global world.

Keywords : environment, covid-19, pandemic, corona crisis, sociology

BILJEŠKA O AUTORICI

MARIJA MAŠIĆ, rođena je 15. lipnja 1999. godine u gradu Splitu. U Kaštelima je pohađala osnovnu i srednju školu. Od 2018. /2019. redovna je studentica Filozofsko fakulteta u Splitu na Odsjeku za sociologiju gdje uspješno završava treću akademsku godinu preddiplomskog studija.

email: masicmarija128@gmail.com

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja MARIJA MAŠIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce SOCIOLOGIJE, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 06.05.2021.

Potpis

Marija Mašić

OBRAZAC I.P.

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENT/ICA	MARIJA MATIĆ
NASLOV RADA	Sociologija COVID-a 19 - pregled istraživanja
VRSTA RADA	ZAVRŠNI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	DRUŠTVENE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	sociologija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	doc.dr.sc. Ivanka Buzov
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. izv. prof. dr.sc. Gorana Bandalović 2. doc.dr.sc. Ivanka Buzov 3. mag. soc. Toni Popović

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 06.09.2021.

mjesto, datum

Marija Matić

potpis studenta/ice